

TARTU ÜLIKOOL

ÕIGUSTEADUSKOND

Karistusõiguse, kriminoloogia ja kognitiivse psühholoogia õppetool

Valeria Paal

ALAEALISTE KURITEGEVUSE ENNETAMINE EESTIS
JA SELLE EFEKTIIVSUS

Magistritöö

Juhendaja: professor Jüri Saar

Tallinn

2012

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1 KURITEGEVUSE ENNETAMINE.....	6
1.1. Kuritegevuse ennetamise mõiste ja kujunemine	6
1.2. Kuritegevuse ennetamise liigid	12
1.3. Alaealiste kuritegevuse ennetamine	14
2. KURITEGEVUSE ENNETAMISE EFEKTIIVSUS	19
2.1. Kuritegevuse ennetamise efektiivsuse mõiste	19
2.2. Efektiivsuse hindamise meetodid	19
2.3. Alaealiste kuritegevuse ennetamise tulemuslikkus ja programmid.....	27
2.3.1. Alaealiste perekonnapõhine kuriteoennetus	28
2.3.2. Alaealiste koolipõhine kuriteoennetus.....	29
2.3.3. Alaealiste kogukonnapõhine kuriteoennetus	30
2.3.4. Alaealiste kohtulik ja korrektsiooniline kuriteoennetus	31
3 ALAEALISTE KURITEGEVUSE ENNETAMISE EFEKTIIVSUS EESTIS	33
3.1. Alaealiste kuritegevuse ennetamine Eestis.....	33
3.2. Alaealiste kuritegevuse ennetamisprojektid Eestis	48
3.2.1. MTÜ Öökull	50
3.2.2. SA Eesti Lastefond	53
KOKKUVÕTE.....	58
RESUMEE.....	61
LÜHENDID.....	63
KASUTATUD KIRJANDUS.....	64
KASUTATUD ÕIGUSAKTID.....	66
KASUTATUD INTERNETIALLIKAD.....	67
KASUTATUD MATERJALID.....	70

SISSEJUHATUS

Alaealiste kuritegevuse ennetamine (preventsioon) kuulub tähtsamate riikliku tegevuse eesmärkide hulka nii Eestis kui ka teistes riikides. Arusaam sellest, et alaealiste kuritegevuse ennetamise meetmed peaksid olema tulemuslikud ja kompleksed, lõi vundamendi selle sisselülitamiseks Eesti kriminaalpoliitika arengukavadesse aastakümneteks. Tihtipeale ülesehitatud kuritegevuse ennetamise süsteem puutub kokku küsimusega, kui efektiivsed on selle süsteemi meetmed.

Alaealiste kuritegevuse ennetamine on üks peamistest ning tulemuslikest kuritegevuse ennetamise suundadest. Alaealise psüühika ja tema väärtushinnangud kujunevad välja erinevate tegurite koosmõjul. Kuidas suunata ja aidata last tema kasvukeskkonnas, reguleerida tema suhteid kooliga, vanematega ja kaaslastega, kuidas aru saada nende meetmete efektiivsusest ja kuidas mõõta ning hinnata - kõik need küsimused määravad magistritöö aktuaalsust.

Käesoleva töö eesmärgiks on anda ülevaade sellest, kuidas on üles ehitatud kuritegevuse ennetamise süsteem ja millisteks liikideks see jaguneb. Samuti on uurimise eesmärgiks ka muud teaduslikud võimalused, mis on väljatöötatud selleks, et mõõta ja hinnata kuritegelikule käitumisele suunatud sekkumiste programmide mõju ning milliseid peamisi suundi on alaealiste kuritegevuse vähendamiseks uuritud ja tõendatud.

Need püstitatud eesmärgid vastavad küsimusele, kui efektiivsed on ennetusmeetmed ja milliseid neist rakendatakse Eestis ülesehitatud ennetussüsteemi kaudu. Efektiivsuse mõiste on laialt kasutatav termin, kuid praktikas on üsna raske leida valim ennetusprogrammi ja selle efektiivsuse tulemuse mõõtmisel. Vaatamata sellele, et maailmas levinud praktikas juba pikemat aega kasutatakse alaealistele mõeldud kuritegevuse ennetuslikke programme, mis omavad tõenduslikku baasi, on Eestis alles teel selle ülesehitusele.

Käesoleva töö põhiidee on vaadelda kuidas rakendatakse teaduslikke materjale kuritegevuse ennetussüsteemi ülesehitamisel ja tulemuste mõõtmisel Eestis teostatud alaealistele mõeldud ennetustegevuse kaudu ja kas tulemused on mõõdetavad teaduslikult.

Uurimisobjektiks on kuritegevuse ennetamise mõiste ja efektiivsuse lahtiselgitamine ning nendega seonduvad kriminoloogilised, pedagoogilised, psühholoogilised, sotsiaalsed ja õiguslikud probleemid ning meetmed, mis võimaldavad hoida alaealiste kuritegevust kontrolli all.

Töö kirjutamisel kasutati erinevaid allikad eesti, vene ja inglisekeelsest kirjandusest, samuti Justiits-, Sise-, Sotsiaal-, Haridus- ja Teadusministeeriumide materjale ning uuringuid. Vaadeldi seadusi ja arengukavasid, mis määravad alaealiste kuritegevuse ennetamise küsimusi. Antud töö kirjutamisel kasutati andmekogumis ja tulemuste tõlgendamise meetodeid.

Magistritöö koosneb sissejuhatusest, kolmest peatükist, mis on liigitatud alaosadeks vastavalt teema käsitlusele, kokkuvõttest ning kasutatud kirjanduse loetelust.

Töö esimeses teoreetilises peatükis, selgitatakse kuritegevuse ennetamise mõistet ning selle liigitamist vastavalt teoreetikute ja praktikute tegevuse kaudu. Samuti selgitatakse, milline näeb välja vahetõrje kuritegevuse võitluse ja kontrollimisega. Antud peatükis on ka pööratud tähelepanu kuritegevuse ennetamise tekkepõhjustel, käsitledes erinevaid karistusteooriaid ning põhilistele alaealiste kuritegevuse ennetamist puudutavatele suundadele.

Töö teises peatükis antakse ülevaade kuritegevuse ennetamise efektiivsuse põhimõtetest, selle probleemistikust ja hindamise vajadusest. Eriline tähelepanu on pööratud meetodite valikule, mis käsitlevad efektiivsuse tõendamist ning alaealistele suunatud efektiivsetele programmidele, mis võitlevad nende kuritegevusega. Selles peatükis nimetatakse peamised programmid, mis töötavad kuritegevuse ennetamisel, mis ei oma mõju alaealiste käitumisele ja mis programmid on lubavad. Need on jaotatud omavahel perekonna-, kooli- ja kogukonnapõhisteks ning kohtuliku ja korrektsioonilise valdkondadesse. Sellest lähtuvalt näidatakse ka nende efektiivsust.

Töö kolmandas peatükis on ära toodud Eestis toimiv alaealiste kuritegevuse ennetussüsteem, mis on jaotatud erinevate institutsioonide vahel. Siin vaadeldakse seadusesätteid, strateegiaid ja muid tegevusi, mis viiakse läbi kolme ennetustasandi kaudu. Samuti vaadeldakse kahte projekti, mis olid läbi viidud Justiitsministeeriumi koordineerimisel ning mille pikkus oli rohkem kui üks aasta. Töös püütakse anda hinnangut kuidas rakendatud projektid võisid avaldada mõju alaealiste kuritegevuse vähendamisele.

Töö kokkuvõttes osas tehakse järeldusi, mis puudutavad ennetamist ja selle efektiivsust ning alaealiste ennetamise praktikat ja tulevikku. Samuti selle mõjust noorte õiguslikule käitumisele ja tehakse ettepanek kuidas on võimalik täiendada regulatsioonid, mis puudutavad alaealiste kuritegevust ja ennetamist.

1 KURITEGEVUSE ENNETAMINE

1.1. Kuritegevuse ennetamise mõiste ja kujunemine

Kuritegevuse ennetust uurib kriminoloogia teadus. Selle mõiste on otsetõlkes inglise keelsest terminist *Crime prevention*, ehk kuritegude ennetamine. Teadlased ei ole ühiselt kuritegevuse ennetamise mõistet määratlenud. Arvatakse, et selle määratlemine on oluline eelis kuritegevusega võitlusele - kuritegevust ei ole võimalik täielikult lõpetada, kuid saab kontrollida.¹ Kuritegevuse ennetamist tihti määratletakse kui kuritegevuse kontrolli, kasutades mõlemat terminit paralleelselt.² Kuritegevuse ennetamise teadus uurib, kuidas saab mõjutada inimese kuritegelikke kalduvusi ja kuidas piirata kuritegevust.

Tänapäeval esinevad erinevad kuritegevuse ennetamise definitsioonid. Kuritegevuse ennetamine on kontroll kuritegevuse üle,³ kuritegevuse ennetamine tähendab riigi ja ühiskonna tegevust kuritegevuse põhjuste ja soodustegurite kõrvaldamise ja vähendamisega.⁴ 2002.a. aastaks ÜRO koostatud juhise kohaselt kuriteoennetus „hõlmab strateegiaid ja meetmeid, mis püüavad vähendada kuritegude riski ning nende kahjulikke mõjusid indiviididele ja ühiskonnale, kaasa arvatud hirm kuritegevuse ees, mõjutades sekkumistega nende põhjuseid“.⁵

Kuritegevuse ennetamise valdkonnaga on tihedalt seotud paljud teised teadused, nagu õigussotsioloogia, õiguspsühholoogia, õiguspoliitika, õigusteooria, õigusdogmaatika.

Paljudes riikides kuritegevuse ennetamine sai nii riigi kui ühiskonna tegevuse peamiseks suunaks võitluses kuritegevusega. Kui räägitakse kuritegevuse ennetamisest, siis kasutatakse erinevaid termineid. Erialases kirjanduses kasutatakse termineid - kriminaalpoliitika, võitlus kuritegevusega, kuritegevuse kontroll, profülaktika jne.

Kuritegevuse ennetamine seab oma eesmärgiks kriminaaltegevuse peatamise ehk kontrolli. E.Raska arvates on kuritegevus sotsiaalne nähtus ja allub ka kontrollile. Selleks kasutatakse erinevaid meetmeid nagu õiguspoliitika ja seadusloome, karistuspoliitika, politseitöö, sotsiaalpoliitika ja kuritegevuse ennetamine. Riik sihipäraselt tegeleb õiguspoliitiliste

¹ J.Graham, T.Bennett, lk 19.

² E.Raska 2002, lk 171.

³ J.Graham, T.Bennett. Op.cit., lk 19.

⁴ U.Traat, A.Markina 2005, lk 50; V.Burlakov jt (toim), lk 184.

⁵ J.Hilborn, lk 15.

eesmärkide määratlemisel õigusloomega, mis omakorda tagab õigusele autoriteeti ja efektiivset õigust.⁶

Politseilistel ja karistuspoliitilistel meetmetel on oma eesmärgid. Politsei takistab ühiskonna kriminaalse potentsiaali realiseerumist konkreetsete inimeste käitumises. Sotsiaalpoliitilised meetmed jagunevad kaheks - eesmärgistamata sotsiaalpoliitika ei ole vahetult suunatud kuritegevuse mõjutamisele, eesmärgistatud sotsiaalpoliitika erinevate sotsiaalpoliitiliste programmide väljatöötamisel ja elluviimisel muudab kuritegevust ühiskonnale soovitavas suunas.⁷

Seega kuritegevuse kontrolli all mõistetakse ka kõiki ühiskonnas kasutusele võetud meetmeid, mis mõjutavad inimeste õiguskuulekust.

Kuritegevuse kontroll on sotsiaalse kontrolli liik, mis on rajatud sotsioloogia rajaja Emile Durkheimi (1858-1917) teorial, mille järgi on kuritegevus paratamatu nähtus, mis alati eksisteerib ühiskonnas ja millega ei ole otstarbekas võidelda, vaid on vaja kontrollida, et see nähtus ei väljuks teatud raamidest.⁸

Vastust küsimusele, kuidas riik hoiab kuritegevust kontrolli all ja mis on kuritegevuse normaalne tase, on alati huvitanud ühiskonda. Üheks kriteeriumiks võib pidada kuritegevuse statistika analüüsimist. On arusaadav, et kui kuritegevus kasvab, siis ei saa rääkida kuritegevuse kontrollist. On omaette küsimus, millist kuritegevuse taset peetakse normiks. Registreeritud kriminaalstatistikat kogutakse igaaastaselt ning on otstarbekas vaadelda seda mitme aasta perioodi vältel ja alles siis otsustada kuritegevuse normi küsimuse üle.

Emile Durkheimi teooria on kriminoloogia valdkonnas väga populaarne. Selle abil oli kõrvaldatud illusioon sellest, et on võimalik likvideerida nii kuritegevust, kui ka selle põhjuseid.

Kui me räägime kuritegevuse ennetamisest ja mitte kontrollist, siis peab aru saama, et kõiki kuritegusid ei ole võimalik ennetada, küll on aga see elujõus väide alaealiste kuritegevuse ennetamisest varasemast staadiumist, kui alaealisel just hakkavad kujunema hoiakud ja väärtushinnangud.

⁶ E.Raska 1998, lk 55-56.

⁷ E.Raska 1998. Op.cit., lk 57.

⁸ U.Traat, A.Markina 2003, lk 21.

Seega kuritegevuse ennetamine, sh. ka alaealiste kuritegevuse ennetamine, kujutab endast mitmekülgset süsteemi riigi ja ühiskonna tegevustest, mis on suunatud kuritegevuse põhjuste väljaselgitamiseks ja kõrvaldamiseks, kuigi tihti selle eesmärgi lõplik saavutamine on peagi võimatu. Kuritegevuse piiramise või kontrolli kaudu kuritegevuse ennetamise süsteem püüab hoida isikuid võimalusest tagasi pöörduda kuritegelikule teele.

Mitmeid aastaid tagasi ühiskond jõudis arvamusele, et kuritegevust ei ole võimalik lõpetada vaid karistades toimepandud teo eest. Kuulus palju aega, et jõuda arusaamisele mis tähendab karistus ja milline on karistuse mõte. Mitmed karistusteooriad vastasid küsimusele - kas isik, kes pani kuriteo toime peab tasuma selle eest mida ta on teinud, või riik peab mõtlema sellest, kuidas kuritegu ära hoida. Selles ongi karistuse suurim küsimus. Erinevate karistusteooriate eesmärk seisneb selles, kuidas õigusfilosoofilised koolkonnad põhjendavad karistuse.

Ühiskond on alati otsinud paremat võimalust, kuidas kaitsta ennast kuritegevuse eest. Riik võttis oma kätte karistamise funktsiooni. Selline käsitlemine on omane absoluutsele karistusteooriale, mille rajajateks võib nimetada filosoofe Immanuel Kanti (1724-1804) ja Georg Hegelit (1770-1831). Ajalooliselt olid absoluutsed teooriad esimesed karistusteooriad. Absoluutse karistusteooria järgi toimepandud kuritegu on karistuse aluseks, mis ei vaja õigustamist. Absoluutse karistusteooria puhul riik ei sea eesmärgiks mõjutada ühiskonda, kurjategijat või potentsiaalseid kurjategijaid.⁹ See rajaneb tasumis - ehk kättemaksu ja lunastusideele¹⁰ ning karistust ei ole vaja põhjendada. Kui toimus kuritegu, siis tuleb ka karistus selle teo toimepanemise eest.

Paljud filosoofid mõtlesid sellest, et karistus ja selle kättemaksu idee ei sobi kokku ning seetõttu tekkisid relatiivsed karistusteooriad. Esimesed neist tekkisid juba antiikajal. Idee sellest, et kuritegevuse ennetamine peab omama prioriteeti riigi karistuspoliitika ees, oli väljendatud Platoni poolt IV e.m.a. Ta arvas, et ühiskonnas peab toimima täiuslik seadusandlus. Aristoteles jätkas tema mõtteid oma töödes. Need kreeka filosoofid olid esimesed, kes rajasid vundamendi preventiivse poliitika rajamisele.

Praktiline kuritegevuse ennetuse väljendus leidis aset suhteliselt hiljuti. Relatiivsed teooriad põhinevad valgusfilosoofilistest ideedest. Klassikalise koolkonna juristid rajasid uue aluse kuritegevuse võistluse poliitikas.

⁹ E.Samson, lk 19.

¹⁰ J.Sootak 1997, lk 62.

Idee seisnes selles, et “tark seaduslooja ennetab kuritegevuse, et mitte olla sunnitud karistama selle eest “. ¹¹ Nimetatud ideed formuleerisid XVIII sajandi valgustajad – Montesquieu (1689-1755), Beccaria (1739-1794), Voltaire (1694-1778) ja paljud teised filosoofid. Inglise filosoof ja materialist John Locke (1632-1704) sidus kuritegevuse ennetamise moraali ja kasvatuse sfääriga. Montesquieu rääkis oma töödes ennetamise vajadusest ning selle eelisest võrreldes karistusega. Need mõtted olid esimesed kuritegevuse ennetamise loomisel, kui alternatiivsel võimalusel karistusele.

Karistusest, kui selle ennetamise eesmärgist rääkisid utilitaristid. Utilitaristide rajaja Jeremy Benthami (1748-1794) seisukoht karistusest kui õigusrikkumisi ennetavast meetmest oli järgmine: teha kuriteo toimepanemine võimatuks või väga raskeks, kindlustada võimalusi kurjategija parandamiseks, kurjategija enda ja teiste ühiskonnaliikmete taunimine kurjategijale karistuse kohaldamisega. ¹²

Seega J. Bentham rääkis karistuse vajadusest, selle vältimatusest, kasvatuslikest eesmärkidest teiste ühiskonna liikmete jaoks ja sellest, et karistus peab olema suunatud tulevikku.

Relatiivsete teooriate esindajad mõtlesid teistmoodi. Relatiivsed karistusteooriad räägivad sellest, et kuriteo eest kohaldatav karistus peab kandma ka kindlaid eesmärke. Relatiivne karistusteooria lähtub ühiskonna huvidest - karistuse eesmärk on ka püüda karistatavaid tegusid edaspidi ära hoida, kurjategijat kasvatada ja mõjutada. ¹³

Karistuse määramisega isoleeritakse kurjategija ühiskonnast, kus tema kinnipidamiskohas püütakse teda ümber kasvatada ja tema eeskujul näidata teistele ühiskonna liikmetele kurjategija saatust ning hirmutades neid sellega. Seega karistust ei määrata sellepärast, et kuritegu on toime pandud, vaid vastupidi - seda tuleb määrata, et ennetada teiste kuritegude toimepanemist.

Karistuse ärahoidvast eesmärgist võib rääkida kui üldpreventsioonist ja eripreventsioonist.

Absoluutset ja relatiivset karistusteooriaid püüdis kooskõlastada Anselm Feuerbach, kes töötas välja üldpreveniivset teooriat ning tema arvates on nimetatud teorial üldine toime. Keskkel kohal on kriminaalseaduses sisalduv karistusähvardus ja psühholoogilise surve abil

¹¹ V.Burlakov jt (toim). Op.cit., lk 183.

¹² U.Traat, A.Markina 2005. Op.cit., lk 48.

¹³ J.Sootak 1997. Op.cit., lk 64.

hirmutatakse potentsiaalset kurjategijat kuriteo toimepanemisest eemale.¹⁴ Seega kurjategijat ees ootav karistus peab olema tema jaoks rohkem ebameeldivam, kui kuriteo toimepanemine.

Üldpreventsioon on jaotatud negatiivseks ja positiivseks. Negatiivse üldpreventsiooni järgi otsustab isik igas käitumisolukorras nii, nagu see näeb temale kasulikum.¹⁵ Positiivse üldpreventsiooniga seostatakse nende riikide kriminaalseadustike sätteid, kus räägitakse õiguskorra kaitsmise vajadusest karistuse mõistmisel.¹⁶

Teise relatiivse karistusteooria – eripreventsiooni - rajajaks oli kriminaalõigusteadlane von Liszt. Eripreventsiooni mõte seisneb selles, et mõjutada kurjategijat uusi kuritegusid mitte toime panema. Eripreventsioon jaguneb samamoodi negatiivseks ja positiivseks, esimesel juhul isikut hirmutatakse ja kahjustatakse karistuse kaudu, teisel juhul aga püütakse parandada ja kasvatada. Von Liszt pakkus kohelda kurjategijat diferentseeritult (sõltuvalt sellest, kas ta on juhkurjategija või kas ta on parandatav või parandamata retsidivist) ning sellest lähtuvalt määrata karistust või kohaldada mõjutusvahendeid.¹⁷

Sotsioloogilise koolkonna töödest, kelle esindajaks oligi von Liszt, tekkis vajadus uurida mis põhjustab kuritegevust.

Klassikalise jaotuse järgi eripreventsiooni võib liigitada kolmeks sisu järgi: üldsuse kaitsmine kurjategija isoleerimisega, kurjategijale karistusega kättemaksmine ja kurjategija parandamine, ümberkasvatamine karistuse kandmise käigus.¹⁸

Von Liszti eripreventsiooniteooria lõi võimalusi kriminoloogia tekkeks ning kuritegevuse põhjuste ja karistuse mõju uurimiseks. Von Liszti teooria samuti aitas kaasa noorsoo kriminaalõiguse tekkimisele võimaldades luua alaealiste õigusrikkujatele eraldi sanktsiooni süsteemi.¹⁹ Võib ütelda, et Liszti teooria kurjategija diferentseeritult kohtlemisest kasutatakse ka tänapäeval, kui otsustatakse karistuse mõistmist arvestades kurjategija isiksusest ning toimepandud teost.

Kuritegevus omab oma põhjusi ja karistuse määramisega tuleb arvestada nende põhjustega, kuidas need mõjutasid kurjategijat kuritegu toime panemast. Alaealiste puhul need faktorid on

¹⁴ J.Sootak 1997. Op.cit., lk 64-67.

¹⁵ J.Saar 2003, lk 69.

¹⁶ J.Sootak 1997. Op.cit., lk 69.

¹⁷ E.Samson. Op.cit., lk 25.

¹⁸ J.Saar 2003. Op.cit., lk 70.

¹⁹ E.Samson. Op.cit., lk 26.

olulisemad kuritegude ennetamise valdkonnas. Nimetatud teooriate läbivaatamisel on arusaadav, et riik võib karistuse rakendamisel avaldada mõju kurjategija ümberkasvatamisele määrates talle kergemat või raskemat karistust. Karistuse määr oleneb sellest, milline neist hoiab kurjategijat toime panemast uusi õigusrikkumisi..

Kui puudutada alaealiste karistamise küsimust, siis karistuse määramisel alati lähtutakse kasvatamise eesmärgist.

Tänapäeval üheks eksisteerivaks karistusteooriaks võib nimetada ubikviteedipreventsiooni teooriat, mis põhineb kommunitarismi teorial ning mille rajajaks on kriminoloog Michael Walter. Nimetatud suund tuli 1990-ndate aastate keskpaigast USA-st. Selle teooria kohaselt kuritegevuse ennetus peab jõudma igapäevasele tasemele ning kriminaalõigus peab olema suunatud igale inimesele, hõlmates kõiki elualasid ja mõjutades nii kurjategijaid kui ka potentsiaalseid õigusrikkujaid ning tegema seda kohalikul tasandil.²⁰

Alaealiste kriminaalõigus määratleb riigi kriminaalõiguse koolkondlikku kuuluvust ning aitab mõista uusi kriminaalpoliitilise voole. Kui ajavahemikul 1960-1970-ndatel aastatel valitses ühiskonnas eripreventsiooniline kriminaalpoliitika vool, siis alates 1995st aastast võib rääkida ennetamisest kui kuriteoennetusest kohalikul tasandil. Selle põhiseisukoht on mitteformaalne konflikti lahendamine, mis seisneb nõupidamises, kus kuulatakse üle süüdlane ja kannatanu ning lõppkokkuvõttes arutatakse, mida annab vaidluse heastamiseks teha.²¹

Kuritegevuse ennetamise ajalugu on arenev nähtus ja omab suurt tähtsust uute meetodite leidmisel turvalisema tuleviku ühiskonna loomisel ning õigusrikkujate rehabiliteerimisel. Kuritegevuse ennetamine ei ole võimalik ilma uuringuteta, kus analüüsitakse kuritegevuse taset, suundi, tingimusi ja põhjuseid. Viimasel ajal neid uuringuid püütakse teha üha rohkem.

Ajaloolised vaated karistusele erieesmärkidest lähtudes – karistus kui kuriteo heastamine, ennetamine ja resotsialiseerimine on aktuaalsed ka praegu kriminaalpoliitika loomisel ja rakendamisel. Igas riigis rakendatakse karistusi, mis sõltuvad kasutatavast karistusteoreetilisest ideoloogiast.

Nii Euroopa Liidu kui ka Eesti seadustes ning arengukavades on näha, et karistuse määramisel lähtutakse kuritegude ennetamise vaatenurgast.

²⁰ J.Sootak 2000, lk 9.

²¹ J.Sootak 2000. Op.cit., lk 13

1.2. Kuritegevuse ennetamise liigid

Kuritegevuse ennetamise valdkonnas kasutatakse erinevaid liigendusi, mida kasutatakse teoreetikute ja praktikute poolt.

Selle enimtunnustatud liigendus oli esitatud P.J. Brantingham'i ja P.L. Faust'i poolt ning jagab kuritegevuse ennetuse kolmeks. *Esmatasandi kuritegevuse ennetus* on üldine. See keskendub inimeste kriminaalsele aktiivsusele ja selle asjaoludele, mis tähendab elurajoonide planeeringut ja muud üldist turvalisust mõjutavate aspektide läbivaatamist. Eesmärk on parandada kogu rahvastikule adresseeritud üldisi elutingimusi ja vähendada kuritegevust soodustavate tegurite mõju. *Teise tasandi* ennetus seab enda eesmärgiks välja selgitada isikud, kes võivad esdaspidi toime panna õigusrikkumisi ning kellel on selleks kalduvusi. Erinevate meetmetega püütakse suunata nende isikute tegevust mittekriminaalsesse vormi, mis tähendab isikute mõjutamist ja mis on suunatud võimalikele tulevaste õigusrikkujatele eesmärgiga vähendada seadusvastaste tegude toimepanemist. *Kolmanda tasandi* ennetus on suunatud nendele isikutele, kes on juba kuriteo toime pannud ja erinevate sotsiaalsete meetmete abil püütakse võimaldada isikul saada seadusekuulekaks kodanikuks. Võtmesõnaks on individuaalne lähenemine, mis on suunatud õigusrikkumisi toime pannud isikutele eesmärgiga neid rehabiliteerida ja ümber kasvatada, või vajadusel nende ühiskonnast isoleerimine. Esmatasandi kuritegevuse ennetamise läbiviiaiks on riik. Teise tasandi kuritegevuse ennetamise läbiviijaks on kohalikud omavalitsused. Kolmanda tasandi kuritegevuse ennetamise läbiviijaks on üksikisikud.²²

Esmatasandi kuritegevuse ennetuse näidiseks võib nimetada erinevaid sotsiaalseid ja majanduslikke meetmeid, mis teatud mõttes mõjutavad kuritegevust. Teise tasandi kuritegevuse ennetuse meetmed ei ole nii üldised kui võrrelda neid esimese tasandi omadega. Neid kasutatakse siis, kui tekkib kahtlus, et isik võib kuriteo toime panna. Kolmanda tasandi kuritegevuse ennetuse meetmeteks võib ka nimetada kriminaalhoolduse süsteemi efektiivsemaks muutmist, kurjategijatele erinevate oskuste õpetamist jne.

P.J. Brantingham'i ja P.L. Faust'i poolt nimetatud kuritegevuse ennetamise liigendus baseerub tervishoiu profülaktika mudelil. Vaatamata arusaadavale liigitusele, puuduseks

²² E.Raska 2002. Op.cit, lk 173; T.Pärn, lk 175.

peetakse võimatust mõista seda, mis ennetustegevuses kuhu liiki keegi kuulub, sest kuritegevuse põhjusi ei ole võimalik nii täpselt selgitada nagu haigestumisi põhjusi.²³

Praktilises tegevuses kuritegevuse ennetamine näeb välja erinevalt eelpool esitatud käsitlusest.

Seda liigendust pakkusid John Graham ja Trevor Bennett – kohaliku tasandi kuritegevuse ennetus, olustikuline kuritegevuse ennetus ja sotsiaalne kuritegevuse ennetus. Kohaliku tasandi kuritegevuse ennetuse ehk kriminaalsusele kaldumise ennetamise abil mõjutatakse vähemalt kuut sotsiaalpoliitika valdkonda: linna-, tervishoiu-, perekonna-, haridus-, noorsoo- ja tööhõivepoliitikat. Olustikulise kuritegevuse ennetuse eesmärk on vähendada kuritegevust ühiskonnas tehtud muudatuste abil – raskendada õigusrikkumiste toimepanemist, suurendades õigusrikkumise toimepanemise riski ning vähendades õigusrikkumisest saadavat tulu. Sotsiaalse kuritegevuse ennetus seab enda eesmärgiks ühiskonna elukorralduse parandamise, ühiskonna turvalisuse suurendamise ja ühiskonna üldise arendamise.²⁴

Lawrence Sherman pakus oma töös „Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What Promising“ mõnevõrra erinevat kuritegevuse ennetamise liigendust, mis on kontsentreeritud seitsmele institutsioonile: kogukonnad, perekonnad, koolid, tööturg, piirkonnad, politsei ja teised kriminaal-justiitsüsteemi asutused,²⁵ millega võib täiendada klassikaliseks saanud kolmetasandilist kuriteoennetuse mudelit.

L.Shermani ja tema kolleegide tööst pikemalt peatun töö teises peatükis.

E.Raska arvates „probleem pole mitte selles, kui palju tasandeid osatakse preventsiionitöö korralduses esile tuua. Kuritegevuse preventsiiooni süsteemse ülesehitamise nimel peaks kõigepealt lahti mõtestama (kas või üldjoontes!) ühiskonna kui süsteemi, selle struktuuri ja toimimise ning alles seejärel vastava analüüsi tulemustest lähtudes kavandama preventsiiooni tasandeid ja elemente (meetmeid)“.²⁶

²³ J.Graham, T.Bennet. Op.cit., lk 21.

²⁴ J.Graham, T.Bennet. Op.cit. 27-93.

²⁵ U.Traat, A.Markina 2005. Op.cit., lk 51.

²⁶E.Raska. Kriminaalpreventsiooni võlu ja valu. RiTo 2003/08.- Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11398> (01.05.2012)

Seega võib öelda, et eelpool nimetatud mitmetasandilised liigitused ja tegevused on seotud erinevate ennetusmeetmetega, mida analüüsitakse mitte ainult kriminoloogia teaduse põhjal, vaid ka muude teadmiste abil nagu majandus, sotsiaal, haridus, psühholoogia valdkonna abil.

Paul Ekblom ja Ken Pease arvates kuritegevuse ennetus koosneb erinevatest meetmetest, mis kaasab olustiku, kogukonna ja kurjategijale orienteeritud kuritegevuse ennetamise. Nimetatud klassifikatsioonid olid väljatöötatud selleks, et olla võimeline luua kuriteoennetusstrateegijaid ja selle hindamissüsteemi. Viimane areneb erinevate mõjude kooslusel – andmete kogumisel ja nende töötlemisel, ühiskonna muutuvast maailmas metodoloogia muutmisel ning põhjuste ja seoste leidmisel. Autorite arvamusel on tähtis, et nende strateegiate koostajad ja praktikud suhtlevad probleemi lahendamisel huvitatud isikutega, kuigi seda ei ole alati kerge ühendada.²⁷

Kuriteoennetus toimub nii õigussüsteemi kui ka erinevate teiste üksuste poolt väljaspool õigussüsteemi ja eeldab organiseeritud ning eesmärgikindlat tööd. Erinevate kuritegevuse ennetuse tasandit kasutatakse suuremal või väiksemal määral olenevalt õigusrikkujate isiksusest ja kuritegevuse arvust. Kuritegevuse ennetuse tegevus peab olema kooskõlastatud eritasandite vahel ja see kohustus lasub riigil strateegiate ja seadusandluse väljatöötamisel.

1.3. Alaealiste kuritegevuse ennetamine

Alaealiste kuritegevuse ennetus on meetmete kogum, mis on suunatud alaealise delikventse käitumise lõpetamisele või piiramisele. Selle tegevuse aluseks on üldtuntud meetmed, mis on iseloomulikud kõikide kuritegude ennetamiseks. Õigusvastane käitumine on tihti ratsionaalne valik, mis põhineb samanimelisel teoorial, mille kohaselt kurjategija analüüsib kuriteoga kaasnevat kasu ning teeb teadliku otsuse kas panna toime kuritegu või mitte.

Selle ennetus väljendub selles, et range karistus kuriteo eest peab olema järjepidev ja kindel, et kurjategijal kaoks soov seda korrata tulevikus. Selline reegel ei kehti alaealiste puhul, sest teooria on adresseeritud mõtlevale ja vastutavale inimesele. Alaealine tihti ei oska nii kaugemale mõelda ja kardab rohkem vanemate karistust või jääda ebasoosingusse sõprade seas, kui politsei karistust.²⁸

²⁷ P.Ekblom, K.Pease, lk 644-645.

²⁸ L.Siegel, B.Welsh, lk 74.

Nagu märkis L.Auväärt, alaealistel ei ole õiguslikud teadmised väljakujunenud ja nad lähtuvad oma käitumises teistest mitteõiguslikest põhjustest.²⁹ Alaealiste kuritegevuse ennetamise eeldusteks on põhjused, mis võivad soodustada alaealiste õigusrikkumiste toimepanemist.

Uurimused tõestavad, et noorte varajane sattumine kuritegelikule teele soodustab nende täiskasvanuks saamisel delikventset käitumist.³⁰ Mida varem alaealine alustab oma kuritegelikku karjääri, seda pikem see on võrreldes inimesega, kes on sattunud hiljem kuritegelikule teele. Alaealiste kurjategijate parandamine ja ümberkasvatamine on oluliselt tõenäolisem ja paljulubavam kui täiskasvanud kurjategijate puhul.³¹

Seega alaealiste kuritegevuse ennetustegevus peab olema igakülgne ning arvestama sellega, kuidas mõjutada alaealiste käitumist. Noored, kellel on kalduvused kuritegude sooritamiseks, neid ümbritsev kogukond ja sotsiaalsed tingimused on mõjuvad faktorid alaealiste käitumisele.

Alaealiste kuritegevuse põhjuseid ehk riskitegureid võib liigitada individuaalseteks, perekonna, eakaaslase, kooli ja naabruskonnaga seotud teguriteks.³² Paljud kriminaalse käitumise kujunemise riskifaktorid, nagu erinevad antisotsiaalsed käitumise kogemused lapsepõlves nii kodus kui ka väljaspool kodu, antisotsiaalsed isikuomadused (agressiivsus, madal IQ, erinevad käitumishäired), hoiakud, uskumused, kaaslased (koos õigusrikkumiste sooritamine, deviantsete eakaaslaste mõju), perekonna asjaolud (vaesus, perekonnaliikmete kriminaalsus, lahusus, perevägivald, lapse väärkohtlemine, vanemlik kasvatuspraktika), kool (mahajäämine koolis, nõrk side kooliga), puhkus ja vaba aeg, sõltuvuskäitumine (alkoholi ja narkootikumide tarbimine), avaldavad oma mõju alaealiste õiguskäitumisele.³³ Mida rohkem on neid riskitegureid, seda suurem on oht lapsel sooritada õigusrikkumisi.

Tingimata võib ütelda, et mõjusamat rolli alaealise sirgumisel mängib perekond, kes loob võimalusi lapse sotsioliseerimisel ja tema materiaalsete, vaimsete, emotsionaalsete jt vajaduste rahuldamisel ning väliskeskkonna mõjude vahendamisel ja perekondliku keskkonna (kodu) loomisel. Perekond edastab lapsele sotsiaalse kihi väärtused.³⁴ Uurimused näitavad, et

²⁹ L.Auväärt, lk 70.

³⁰ J.Graham, T.Bennet. Op.cit., lk 26.

³¹ J.Ginter, J.Sootak, lk 181.

³² T.Edovald, lk 12.

³³ J.Saar 2007, lk 179-180; T.Edovald. Op.cit., lk 8-12.

³⁴ I.Aimre, lk 178.

kui laps kasvab keskkonnas, kus moraalinormid on madalad, kus on suur kuritegevuse tase jt sarnased riskifaktorid, vahe hea ja kurja vahel on väga hägune.

Alaealiste kuritegevuse ennetamine on eelkõige suunatud sotsiaalsete, individuaalsete ja sotsiokultuurilistele³⁵ alaealiste kuritegeliku käitumise põhjuste väljajuurimisele. Meetmed peavad olema suunatud järgnevalt: alaealise isiksuse muutmisele, sotsiaalse keskkonna ja noorte ümbruskonna korrigeerimisele³⁶ sisaldades üldiseid sotsiaalseid meetmeid ja erimeetmeid, varajase sekkumise kuritegevuse ennetamisele, retsidiivsuse ennetamisele jne.

Alaealiste kuritegevuse ennetamisega tegeleb suur subjektide ring - haridusasutused, omavalitsused, sotsiaalasutused, prokuratuur, politsei, kohus, alaealiste komisjonid, erinevad spetsialiseeritud õppe- ja kasvatusasutused. Tihti nende subjektide tegevus on tihedalt seotud omavahel püstitatud eesmärkidega. Sellega erinebki alaealiste kuritegevuse ennetamine teistest ennetustegevustest. Tegevus viiakse läbi erinevate meetmete kohaldamisega.

Individuaalne lähenemine alaealise õigusrikkuja suhtes on tõhusam siis, kui loetletud riskitegurid on alles hakanud arenema. Selles varajases staadiumis on veel võimalik need määratleda ja võtta ette vajalikud mõjutamise meetmed. Samuti tuleb ka mõelda, kuidas võib ennetada riskitegurite teket. Ennetusmeetmed peavad olema suunatud nii alaealisele kui ka tema ümbruskonnale. Järgnevad ennetustasandid määratlevad tegevusi, mis viiakse läbi alaealiste õigusrikkumiste vältimiseks.

Kohaliku tasandi ehk kuritegelike kalduvuste ennetamine rajaneb positivistlikel teooriatel, mis räägivad sellest, et laste ja perekondade sotsiaalset arengut mõjutab ühiskonna sotsiaal- ja majandusstruktuuri muutumine.³⁷ Nimetatud kuritegevuse ennetamise liik põhineb sotsiaalsetel ennetusmeetmetel, mis mõjutavad alaealiste kuritegevust erinevate õigusrikkumisi põhjustavate tegurite abil, nagu sotsiaal-, haridus-, pere-, noorte-, tervishoiu- jms poliitika abil. Need meetmed võimaldavad ennetada erinevate faktorite mõju ning varakult sekkuda noore isiksuse väljakujunemise protsessi.³⁸

Riigi ja kohalike omavalitsuste tegevuse kaudu töötatakse välja programmid ja tegevused alaealiste kuritegevuse vähendamiseks.

³⁵ K.Kõiv, lk 53.

³⁶ V.Burlakov jt (toim). Op.cit., 485.

³⁷ U.Traat, A.Markina 2005. Op.cit., lk 54.

³⁸ V.Burlakov jt (toim). Op.cit, lk 486-487.

Perekonnapoliitika valdkond tegeleb järgnevalt: perede nõustamisega erinevatel lastega seotud küsimustega, valmistab vanemad ette laste kasvatamiseks, korraldab vähekindlustatud peredest laste koolieelse kasvatamise, töötab välja majandusraskuste ja stressi all kannatavate perede toetamise süsteemi, püüab välistada noorte järelevalvetust ja kodutust, samuti perekondade purunemist ja laste hoolekandeesutusse paigutamist.³⁹ *Haridus ja noorsootööpoliitika* kaudu toimub järgmine: alaealise õiguslik sotsialiseerumine, tõkestatakse noorte õigusvastast käitumist, püütakse vähendada vägivalda ja madalat õppeedukust, mis võib viia kuritegelikule käitumisele, leitakse võimalusi vaba aja veetmiseks, pööratakse erilist tähelepanu laste riskirühmadele, korraldatakse individuaalne töö noorte õigusrikkujatega ja õigusrikkumistele kalduvate noortega.⁴⁰ *Tervishoiupoliitika* kaudu võideldakse alkoholi ja narkootikumide vastu.

Nende meetmete abil püütakse parandada laste ja perede elukvatiteeti enne kuritegeliku käitumise ilmnemist.⁴¹ On arusaadav, et kurjategijaks alaealine ei sünni ja sinna jõudmine on keeruline tee. Selleks on uuritud alaealiste kuritegevuse põhjuseid. Uuringud ja sekkumismeetmed, mis on suunatud alaealistele, peavad olema läbi viidud spetsialistide poolt, kes omavad põhjalikke teadmisi sotsiaal-, psühholoogia-, pedagoogika-, õigusteadmiste valdkonnas.

Teiseks, alaealiste kuritegevuseennetuse meetmeks võib lugeda sekkumisi, mis on suunatud lastele ja kellel on suurem oht jõuda õigusrikkumiseni tänu oma isiklikele omadustele või delikventsete isikute mõjule.⁴² Sii kuuluvad meetmed, mis rakendatakse vanematele, kes ei täida oma kohustusi laste kasvatamisel või negatiivselt mõjutavad nende käitumist. Alaealistele lihtsustatakse tööle asumise võimalust – näiteks isikud, kes ei saanud sisse astuda ülikooli. Alaealiste komisjonide tegevus on suunatud alaealiste õigusrikkujatele. Selle tegevusega kaardistatakse laste ja noorte kuritegevusega seotud probleemid ja korraldatakse nende lahendamine erinevate ametkondade abil nagu kohalikud omavalitsusasustused, sotsiaal- ja haridusasutuste. Pööratakse erilist tähelepanu õigusteadmise edastamisele ja propageeritakse õiguskuulekat käitumist.

Kolmas ennetusmeede keskendub alaealisele õigusrikkujale eesmärgiga ennetada retsidiivsuse võimalust. Politsei loob alaealiste õigusrikkujate andmepanga ning täiendab seda regulaarselt.

³⁹ U.Traat, A.Markina 2005. Op.cit., lk 54-55.

⁴⁰ J.Graham, T.Bennet. Op.cit., lk 42-50.

⁴¹ T.Edovald. Op.cit., lk 45.

⁴² V.Burlakov jt (toim). Op.cit., lk 487.

Korraldatakse kiire ja läbiv infovahetus ning koostöö erinevate politseiasutuste struktuurüksustega, kriminaalhooldusametnikega, alaealiste komisjonidega eesmärgiga ära hoida karistatud alaealiste edasist kuritegelikku käitumist.

Eeltoodu alusel seisneb alaealiste kuriteo ennetamise eesmärk eelkõige alaealiste mõjutamises varajases eas, kui kujunevad välja nende väärtushinnangud ja eluprintsiibid, sest hiljem, kui delikventne käitumine on juba väljakujunenud, on seda teha palju raskem. Nimetatud tegevus on eelkõige seotud alaealise pere, koolikohustuse täitmise ja tervisliku eluviisi propageerimisega. Riskitegurite vähendamisel on oluline roll alaealise kuritegeliku käitumise vähendamisel. Nende meetmete efektiivsus sõltub eelkõige sellest, kuivõrd nad on rajatud kontrollitud teadmistel õiguse, kriminoloogia, psühholoogia, pedagoogika valdkonnas.

2. KURITEGEVUSE ENNETAMISE EFEKTIIVSUS

2.1. Kuritegevuse ennetamise efektiivsuse mõiste

Kõige efektiivsemateks kuriteoennetuslikeks programmideks (edaspidi *programm*) võib nimetada neid, mis mõjutavad suuremat kuritegevuse vähendamist minimaalsete kuludega, mille tulemusteni jõutakse kiiresti ja need kestavad pika perioodi vältel.⁴³ Programmid on kõrge kvaliteediga ja usaldusväärsemad, kui selle sisemise, konstruktiivse ja statistilise näitajate järgi on võimalik teha usaldusväärseid järeldusi tulemuslikkuse kohta.⁴⁴ Kõik need programmid kuuluvad kuritegevusekontrolli programmide hulka ning sekkuvad ellu selleks, et ennetada kuritegevust tulevikus.

Programmide efektiivsuse hindamist on vaja korraldada sellepärast, et paljud reformid, programmid ja meetodid polnud kunagi hinnatud. Nende rakendamise kvaliteet on kehv ning andmete kogumise süsteem piiratud kättesaadavusega. Kriminaalprobleemile otsitakse kiiret ja kerget lahendust. Maksumuse ja projekti vaidlusküsimused on lahendamata, sest hindamine ise tihti maksab rohkem kui kogu projekt kokku. Paljud lootustandvad strateegiad ja sekkumised lükatakse poliitilise ja majandusliku konteksti tõttu edasi tulevikku, kuna kardetakse nende ebaõnnestumist. Programmi tuleb kaasata isikuid kes tegelevad programmi tulemuste kogumise ja analüüsimisega.⁴⁵ Kuriteoennetuslike programmide hindamist on vaja teha, et läbiviija saaks aru nende efektiivsusest ja mõjust ühiskonnale.

2.2. Efektiivsuse hindamise meetodid

Mitmed uuringud, mis on maailmas läbiviidud selgitamaks efektiivsemat meetodit kuritegevuse ennetamise valdkonnas, andsid erinevaid tulemusi ja vajasisid süsteematiseerimisti. Nii nagu on väga oluline kasutada kõrgekvaliteedilisi meetmeid kuritegevuse ennetamise programmi uurimisel, on samuti oluline, et rangeid meetmeid kasutataks olemasolevate uurimistööde tõendusmaterjalide hindamiseks. Kuigi neid meetmeid ei olegi väga palju, enimtuntuks metodoloogilisteks tüüpideks võib lugeda järgmised meetodid ja ülevaateid: ühe juhtumi hindamise meetod (*Single Study Review Method*), vabas vormis ülevaate meetod (*Narrative Review Method*), häälte-lugemise meetod (*Vote- Count Review Method*), süstemaatilise ülevaate meetod (*Systematic Review Method*), meta-analüüs

⁴³ D.Elliott, lk 290.

⁴⁴ B.Welsh, D.Farrington, lk 4.

⁴⁵ D.Elliott. Op.cit., lk 292-297.

(*Meta- Analytic Review Method*), katse ja kvaasikatse hindamise meetod, kohortuuringud, eksperimendid, kliinilised uuringud jne.

On pakutud järgnevad efektiivsuse hindamise meetodite hierarhia:

- süsteemsed ülevaated ja metaanalüüsid,
- lõplike tulemustega juhuvalimiga uuringud (statistiliselt tugevad tulemused),
- mittelõplike tulemustega juhuvalimiga uuringud (statistiliselt vähemtugevad tulemused),
- kohortuuringud,
- juhtkontrolluuringud,
- läbilõikeuuringud,
- juhtumianalüüsid.⁴⁶

Nimetatud hierarhias kõrgemal kohal esitatud meetodid on mõjusamad ja allpool olevad vähem mõjusamad tõendite analüüsimisel.

a. Ühe juhtumi hindamise meetod (*Single Study Review Method*) ning vabas vormis ülevaate meetod (*Narrative Review Method*) on lihtsamad uuringumeetodid, mis hindavad sekkumisprogrammi rakendamisel eesmärkide saavutamist.

Ühe juhtumi hindamise meetodi abil, mis on tavaliselt väga kõrge metodoloogilise kvaliteediga, kasutatakse esindamiseks üksikut tüüpi sekkumist, mis võib avaldada mõju kuritegevuse ennetamise programmidele.⁴⁷ Robert H. Horner ja tema kolleegid täheldasid, et nimetatud meetodi kasutamine mängib olulist rolli eripedagoogika valdkonnas, kui on vaja arendada tõenditel baseeruvat praktikat – keskendub indiviidile, annab praktilist metoodikat hindamiseks haridus- ja käitumishäirete sekkumisi, võimaldab leida metoodikat hindamiseks eksperimentaalse hariduse tingimuste efekti võrreldes tüüpilise haridusega ning testida konseptuaalseid teooriaid jne.⁴⁸

Selline meetod on kasulik andmete kogumisel ka teiste hindamismeetodite praktikas.

⁴⁶ T.Edovald, Op.cit., lk 14.

⁴⁷ B.Welsh, D.Farrington. Op.cit., lk 5.

⁴⁸ Horner, R. jt. The Use of Single-Subject Research to Identify Evidence-Based Practice in Special Education. Winter: 2005. – Arvutivõrgus: http://newcastle-au.academia.edu/ZoritzaCiganovic/Papers/654670/The_Use_of_Single-Subject_Research_to_Identify_Evidence-Based_Practice_in_Special_Education (17.04.2012)

b. Vabas vormis ülevaate meetod on alternatiiviks inimtegevuse uuringule, see käsitleb sotsiaalteadusi kasutades jutustamise metodoloogiat. Nimetatud lugu hakkabki uuringu objektiks, kus inividid mõtestavad sündmusi ja tegevusi nende elus.⁴⁹ Welsh, B. ja Farrington, D. täheldasid, et need ülevaated on tihti põhjalikud ja võivad sisaldada palju uuringuid, kuid nende peamiseks puuduseks on aga uurija eelarvamused, mis takistab rangete uuringute läbiviimist. Uurija tihti ei tutvu piisava koguse kirjandusega. See põhjustab sageli vale tõlgendamise kuritegevuse sekkumiste mõjule. Selle meetodi positiivne pool on selles, et lugeja võib kogeda enda jaoks rohkem informatsiooni teatud uuringutest, kui ta oleks teada saanud teiste rangemate meetodite kasutamise tagajärjel nagu meta-analüüs või süstemaatiline ülevaate meetod, mis põhineb punktide loetlemisel.⁵⁰ Samuti selle meetodi abil saab salvestada erinevaid seisukohti ja tõlgendada kogutud andmeid, identifitseerida sarnasused ja erinevused kogemustes ja tegevustes.⁵¹ Nimetatud rühma kuuluvad ka eksperimendid, erinevad küsitlused ja kliinilised uuringud.

c. Süsteemsed ülevaated, meta-analüüsid, kohortuuringud ja muud uuringud, mis tuginevad rangetele meetodikale, omavad märksa olulisemat mõju tõenduslikul tõestamisel.

Häälte-lugemise meetod lisab arvutusliku elemendi meetodile, mis toimub vabas vormis. Põhjalikum häälte arvu lugemise meetodit töötasid välja Sherman ja tema kolleegid 1997.a., et teha järeldusi programmide mõjususe kohta mis töötab, mis ei tööta, mis on paljulubav ja mis on tundmatu mõjuga kuritegevuse ennetamisel seitsmes peamistes institutsioonilistes ülesehitustes, nagu kogukonnad, perekonnad, koolid, tööturg, piirkonnad, politsei, teised kriminaal-justiitsüsteemi asutused. Nimetatud meetod sai nimetuseks Marylandi teaduslike meetodite skaalaks⁵² ning sai väga kasulikuks osaks meta-analüütilistest ja süstemaatilistest uuringutest.

Eelpool nimetatud uuringu läbiviimiseks Sherman ja tema kolleegid kasutasid Marylandi teaduslike meetodite skaalat. Marylandi teaduslike meetodite skaala on viiepaliline ja liigitab sekkumisprogrammid töötavate, mittetöötavate, paljulubavate ja teadmata mõjuga

⁴⁹ M.Mitchel, M.Egudo, lk 3.

⁵⁰ B.Welsh, D.Farrington. Op.cit., lk 6.

⁵¹ M.Mitchel, M.Egudo. Op.cit., lk 5.

⁵² U.Traat, A.Markina 2005. Op.cit., lk 50.

kategooriatesse. Selle eesmärgiks oli tõendusmaterjalide kogumine erinevatest hindamisuuringutest ning tagada lihtne tulemuste edastamine.⁵³

T.Edovald toob välja L.Shermani ja tema kolleegide töös nimetatud Marylandi teaduslike meetodite skaala põhikriteeriumid järgnevalt:

- Töötavaks programmiks võib nimetada sekkumist, mis ennetab kuritegevust või vähendavad kuritegevuse riskifaktorite tegureid nendes sotsiaalsetes kontekstides, kus nende mõjusust on hinnatud ja mille tulemused on üldistatavad sarnastele keskkondadele mõnes teises kohas ja teisel ajal. Nimetatud töötavad programmid on vähemalt kahe hindamise järgi saanud Marylandi teaduslike meetodite skaala järgi 3-5 punkti ja kogu tõendusmaterjal on statistiliselt kinnitatud ning räägib programmi mõjususest.

- Mittetöötav program on kuritegevuse ärahoidmisel või selle riskitegurite vähendamisel ebaõnnestunud sekkumine, mille hindamiseks kasutatakse samu teaduslikke kriteeriume nagu töötavate programmide hindamisel. Mittetöötavateks nimetatud programmid on vähemalt kahe hindamise põhjal saanud Marylandi teaduslike meetodite skaala järgi 3-5 punkti, tulemuste, statistiliste näitajate ja tõendusmaterjalide põhjal kinnitab igakülgset programmi ebaefektiivsust;

- Paljulubavad programmid on need, kus tõendusmaterjal on nii madal, et toetada üldistatavaid järeldusi, kuid mille suhtes on teatav empiiriline eeldus, et edasine uuring võib tõestada programmi efektiivsust. Paljutöötavad programmid on ühe hindamise tulemusel saanud Marylandi teaduslike meetodite skaala järgi 3-5 punkti ja kogu olemasolev tõendusmaterjal toetab sama järeldust.

- Teadmata mõju programmid ei kuulu ülaltoodud kolme kategooriasse ning nende efektiivsus on teadmata.⁵⁴

Uuringute hindamise kriteeriumid väljendavad Marylandi teaduslike meetodite skaalal, mis näitab uurimuste metodoloogilist rangust. Punktiskoor näitab hindamise järelduste usaldusväarsuse taset „põhjuse-tagajärg“ seose osas. Viis punkti viitab tugevaimale

⁵³ Welsh, B. Evidence based crime prevention: scientific basis, trends, results and implications for Canada. Ottawa: National Crime Prevention Centre (NCPC) Public Safety Canada 2007.- Arvutivõrgus: www.publicsafety.gc.ca/prg/cp/fl/evidenced-based-cp-e.pdf (17.04.2012)

⁵⁴ T.Edovald. Op.cit., lk 17.

tõendusmaterjalile ja üks punkt näitab, et hindamise tulemusi ei võeta järelduste tegemisel arvesse:

- 1 punkt – korrelatsioon ennetusprogrammi ja kuritegevuse vahel teatud ajahetkel;
- 2 punkti – kuritegevuse mõõtmine enne ja pärast programmi ilma võrreldava kontrollrühmata;
- 3 punkti – kuritegevuse mõõtmine enne ja pärast programmi katse- ja võrreldavates kontrolltingimustes;
- 4 punkti – kuritegevuse mõõtmine enne ja pärast programmi mitmes erinevas katse- ja kontrollrühmas, kontrollides ka teisi muutujaid, mis mõjutavad kuritegevust,
- 5 punkti – juhuvaliku teel uuritavate ühikute määramine katse- ja kontrollrühmas enne programmi teostamist.

Selle liigenduse tulemusel on võimalik võrrelda programmide mõju eri keskkondades. Selle eeliseks on lihtsus, mis võimaldab selgelt näidata, et uurimused ei ole võrdväärse kvaliteediga ning rohkem kaalu tuleks anda parema kvaliteediga hindamisuuringutele. Selline infovahetus loob soodsa pinnase tõenduspõhise poliitika kavandamiseks ja efektiivseks praktikaks.⁵⁵ Selle puuduseks võib lugeda seda, et võrdset tähtsust pööratakse kõikidele uuringutele, sõltumata sellest, kuidas need olid metodoloogiliselt ettevalmistatud.⁵⁶

d. Süstemaatilise ülevaade meetod, mis nagu meta-analüütiline ülevaade, kasutab ranget metoodikat tõendite leidmiseks, hindamiseks ja sünteesiks eelmistele hindamisuuringutele. Uuringute iseloom on väga kõrge ja neid iseloomustavad sellised põhijooned, nagu otsesed eesmärgid, selgelt põhjendatud vajadus korraldada hindamine, reeglite ja eesmärkide formuleerimine tulemuste saavutamiseks aruandes.⁵⁷ Selle meetodi abil kaardistatakse tõendite baasi erapooletult (niipalju kui võimalik), hinnatakse tõendite kvaliteeti ja sünteesitakse kõik see materjal.

Järgnevad alamliigid sisalduvad tihti süstemaatilises ülevaates:

- Dekonstrueerida uurimusküsimus uuesti rahvastiku, vahelesegamise, lõpptulemuse ja võrdlustootega - need moodustavad põhilise otsingumootori
- Koostada protokoll, mis kirjeldab mõistet, otsingumootorit, strateegiat, kaasamise ja väljaarvamise kriteeriumit ja lähenemise sünteesi
- Juhib protokollit ja kui vaja, muudab otsingustrateegiat

⁵⁵ T.Edovald. Op.cit., lk 17-18.

⁵⁶ B.Welsh, D.Farrington. Op.cit., lk 6-8.

⁵⁷ B.Welsh, D.Farrington. Op.cit., lk 8-10.

- Teostab süstemaatilist otsingut akadeemilistes andmebaasides ja teostab käsiotsingu institutsioonilistes veebilehtedel
- Järelejäädud uuringud, mis on läbinud ettemääratud kaasatuse ja kõrvalejätmise kriteeriumi, on tekst pealkirja ja abstraktsusega
- Kirjeldab uuringuid, mis on kaasatud lõppanalüüsi oma kvaliteedi, tulemuste ja uurimuse kujunduse või liigi poolest
- Väljavõtte asjaomaseid kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid andmeid, sünteesi tõendeid ja võimaluse korral teostatud meta-analüüsi

Tavaelus on andmete kogumine akadeemilistes ja institutsioonilistes kogudes raskendatud.⁵⁸

Uurimus meetodit kasutatakse tervishoius, meditsiinis ja sellega seotud uuringutes, psühholoogias, kooliõppe uurimustes ning teistes sotsioloogia valdkonna uuringutes.

e. Meta-analüüs on süstemaatiline meetod läbivaatamiseks, analüüsiks ja kokkuvõtte tegemiseks uuringutest mis käsitlevad konkreetseid teemasid või küsimusi. „Meta“ tuleneb Kreeka keelest, mis viitab analüüsile vähemalt kahest peamisest andmekogumist, mis on esialgu analüüsitud ja avaldatud inimestele või edastatud mõnel teisel viisil. Niinimetatud analüüs analüüsis, meta-analüüsi eesmärk on eristada taasanalüüsimisel põhiantmete vastavus ja kinnitada seda või vastata täiesti uutele küsimustele.⁵⁹

Metaanalüüs hõlmab statistilist või kvantitatiivset analüüsi eelnevate uuringute tulemustest. See nõuab teatud hulka sarnaseid uuringuid, mis grupeeritakse, et aru saada selle keskmisest mõjust. Metaanalüüsilise ülevaate meetodi tugevuseks on selle läbipaistvus, mille abil on võimalik töödelda suurt hulka uuringuid. Samuti, see aitab vältida tulemuste interpretatsiooni, mis on mittetähenduslikud. Nõrkuseks võib nimetada seda, et meta-analüüsi iseloom on väga aeganõudev ja see ei ole võimeline looma efektiivsuse mudelit, mis olid avastatud üksikutes uuringutes. Põhiline probleem seisneb selles, kuidas valida tulemuse suurus analüüsiks, mis mõõdavad erinevaid tulemusi. Süstemaatilised ülevaated ja meta-analüüsid on suure kvaliteediga uuringud, mis said kõrgendatud tähelepanu viimastel aastatel sotsiaalteadustes üldiselt ja kriminoloogias ning kriminaalõiguses konkreetselt. See on tähtis, kui mõelda tõenduslikult põhjendatud kriminaalpoliitika ja praktikast avaliku-teenistuse

⁵⁸ Hagen-Zanker, J. jt. Making systematic reviews work for international development research.- Arvutivõrgus: www.odi.org.uk/resources/details.asp?id=6260&title=systematic-review-slr-international-development-research-methods (20.04.2012)

⁵⁹ Noble Jr, J.H. Review article. Washington, D.C. 2006. – Arvutivõrgus: <http://www.ahrp.org/COI/MetaAnalysis06.pdf> (20.04.2012)

valdkonnas.⁶⁰ Meta-analüüsi enamasti kasutatakse sotsiaal-, tervise- ja meditsiini teaduste vallas.

Meta-analüüsi võib kasutada:

- Kui uurimistulemus on empiiriline ja mitte teoreetiline;
- Kui uurimistulemus pakub kvantitatiivseid tulemusi aga mitte kvalitatiivseid;
- Kui uurimistulemus uurib sama konstruktsiooni ja suhteid;
- Kui uurimistulemus omab järeltulemusi, mida on võimalik järjestada võrreldavas vormis (suurus, korrelatsioon, koefitsient jne);
- Kui uurimistulemus on võrreldav või märkimisväärne püstitatud käepärasel küsimuses.⁶¹

f. Tulemuste hindamise meetodite valikul sotsiaalse kuritegevuse ennetamise puhul pakkusid Graham ja Bennet katse ja kvaasikatsemetodit. Nimetatud meetod kuulub juhuvalimi uuringute hulka ja on vähe nõrgem meetod võrreldes süsteemse ja metaanalüüsi uuringutega.

Katsemetodi idee seisneb selles, et luuakse katse ja kontrollrühm, mis määratakse juhuvaliku alusel. Nimetatud meetod annab võimaluse välistada mingit mõju taotletavale tulemusele, nagu soo, vanus, sotsiaalne ja majanduslik seisund. Kvaasikatse meetodit kasutatakse, kui ei olnud võimalik kontrollida, kas katse- ja kontrollrühmad on määratud. See toimub kolme võimaluse abil. Esimene nendest on ühe ja sama rühma küsitlemisel enne ja pärast projekti rakendamist ning ka rakendamise ajal. Teise liigi puhul - enne ja pärast katset korraldatakse kontrollrühma uurimine, kuid enne katset ja pärast katset uuritud elanikud ei ole samad. Kolmanda puhul kogutakse andmeid kuritegevuse seisundi ajalise muutumise kohta, näiteks 1-2 aasta kestel kuukaupa enne ja pärast programmi ellurakendamist. Kvaasikatset kasutatakse hindamisel kõige rohkem, kuid sellel on palju puudusi: sobimatute uurimismeetodite valik, võimatus kontrollida kõigi tegurite toimet, mis mõjutavad muutuvat suurust, kas programm mõjutas kuritegevuse taset või mitte jne. Vaatamata puudustele on kvaasikatsetel hindamise meetodina ka palju plusse. Näiteks on preventiivabinõude mõju võimalik hinnata isegi siis, kui uurija ei tea, kus neid rakendatakse. Meetodi tõhustamiseks

⁶⁰ B. Welsh, D. Farrington. Op.cit., lk 10.

⁶¹ Wilson, D. Practical Meta-Analysis. Florida 1999.- Arvutivõrgus: <http://www2.jura.uni-hamburg.de/instkrim/kriminologie/Mitarbeiter/Enzmann/Lehre/StatIIKrim/Wilson.pdf> (20.04.2012)

võib kasutada veel kontrollrühma, et võrrelda loomulikke muutusi kahes rühmas. Et aga selgitada spetsiifiliste tegurite mõju ainult ühe grupi puhul, tuleb kasutada muid meetodeid.⁶²

Kõigi nende uurimismeetodite abil on võimalik saada usaldusväärset materjali sekkumisprogrammide mõjust kuritegevuse ennetamisele. Vastust küsimusele, milline programm töötab rohkem kuritegevuse ennetamisel, on juba ammu huvitanud praktikuid, poliitikakujundajaid ja õppejõudusid. Nii üldkuritegevuse ennetamisel kui alaealiste kuriteoennetusel, olid läbiviidud erinevad analüüsid, mis käsitlesid mõju delikventsele käitumisele.

Lühiajalugu uurimusteadusest, et avastada tõestatud tavadid kuriteo vältimiseks ja ennetamiseks algab Liptoni'st (1975), tema läbivaatamisega korrektsioonilisi kuriteo parandus ja ennetus programme, mis olid püstitatud (ja valesi tõlgendatud) Martinsoni poolt (1974) kuulsa "miski ei tööta" artikliga. Aastal 1980 viidi läbi mitmeid arvustusi Martinsoni teeside ümberlukkamiseks. Samuti koos teadusuuringutega, uuriti tõhusust alternatiivseid võimalusi ennetamiseks kuritegusi, nagu näiteks kogukonna kuriteo ennetus (Rosenbaum, 1986). See suundumus jätkus kuni aastateni 1990ndad, sealhulgas märkimisväärsete tööde poolest tasub mainida Clarke (1992, 1997) "Situational Crime Prevention: Successful Case Studies", Tonry ja Farrington (1995) "Building a Safer society: Strategic Approaches to crime Prevention".⁶³ Kõige ulatuslikumaks tööks hindamaks kriminaalpreventiivsete programmide mõju võib nimetada 1996.a. jooksul valminud raportit, mis kandis nime „Kuritegevuse ennetamine: Mis töötab, mis ei tööta, mis lubab“ ehk "Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising". Nimetatud raport oli valminud professori Lawrence W. Shermani ja tema kolleegide poolt Marylandi Ülikoolist ja kogus andmeid kõikidest enimtuntutest sekkumisprogrammide maailmas ja nende mõjust kuritegevuse ennetamisel. Nimetatud raport andis soovitusel, milliseid sekkumisprogramme on kasulik tulevikus rakendada. Sherman märkis, et kriminaalpreventiivsed programmid sisaldavad suunatud jõupingutusi, mille eesmärk on muuta, piirata või luua rutiinne tava kuritegevuse ennetamise praktikas. Kuritegevuse ennetamise strateegiad määratletakse kui laiad ja eristatavad kategooriad kuritegevuse ennetamise valdkonnas, mis pakuvad tõsiseid soovitusi selles, kuidas riigi valitsused võivad suhtuda turvalise ühiskonna ehituse eesmärkidesse.⁶⁴

⁶² J.Graham, T.Bennett. Op.cit., lk 139-142.

⁶³ Welsh, B. Evidence based crime prevention: scientific basis, trends, results and implications for Canada. Ottawa: National Crime Prevention Centre (NCPC) Public Safety Canada 2007.- Arvutivõrgus: www.publicsafety.gc.ca/prg/cp/fl/evidenced-based-cp-e.pdf (17.04.2012)

⁶⁴ R.Wright, J.Miller, lk 278-281.

Tema kolleeg D. Elliott arvab, et kuriteoennetuse ja kontrollprogrammide/strateegiate hindamine hõlmab kahte eesmärki. Selle kohaselt, esimeseks on vaja tuvastada programmi üldedu, eriti programmis (või strateegia taotluses), millele järgneb seotus kuritegeliku käitumisega. Teisena on vaja tuvastada osalemise mõju, mis annab tagasisidet programmi ümber suunamiseks, rafineerimiseks või programmi muutmiseks katseks tõestamaks selle efektiivsust, kaasatust, tasuvuse suhet ja eksporditavust.⁶⁵

2.3. Alaealiste ennetamise tulemuslikkus ja programmid

Delbert S.Elliotti arvates on kõige efektiivsem kuritegevuse ennetus ja kontrolli strateegia vajalik selleks, et soodustada tervislikku ja edukat noorsoo arengu kulgu kõigil lastel ning noorukitel, tagades sellega nende täieliku osalemise tavalistes rollides ja tegevustes nagu täiskasvanutena. Selle eesmärgi saavutamiseks peab edendama neid sekkumisi ja strateegiaid, mis tugevdavad perekonda, koole ja religioosseid institutsioone, mis kannavad esmast vastutust noorsoo sotsialiseerumise eest ja tagavad kõige efektiivsema kontrolli nende käitumise üle.⁶⁶

Alaealiste kuriteoennetus on preventsiiooni eriliik, mis on suunatud kitsale rühmale, arvestades alaealiste käitumise eripära, psühhikat jne. Nimetatud liigil on perspektiivne tulevik, sest õigel toimetamisel ja sekkumisel võib suunata noorte õigusrikkujate delikventset käitumist kuritegevusest eemale ja vältida võimalust, et täiskasvanuteks saamisel nad jätkavad kuritegelikku teed.

Alaealiste kuritegevuse ennetamise rakendamisel tuleb arvestada sellega, et meetmete hulka kuulub püüd saavutada kontrolli kuritegevuse üle erinevatel tasanditel – riigi, omavalitsuse ja elanikkonna tasemel. Niimoodi mõjutatakse riskirühma hulka kuuluvaid noori kui ka kuritegusid toimepannud ajaelisi. Alaealiste kuriteoennetust võib liigitada kui perekonnapõhine, koolipõhine, kogukonnapõhine ning kohtulik ja korrektsiooniline kuriteoennetus. Mitmed teadlased tegid suuri edusamme alaealiste kuriteoennetusprogrammide hindamisel. Allpool esitatud kuriteoennetuste programmide hindamisel oli kasutatud Marylandi teaduslike meetodite skaalat ning programmid olid jaotatud töötavateks, mittetöötavateks ja paljulubavateks programmideks.

⁶⁵ D.Elliott. Op.cit., lk 290.

⁶⁶ D.Elliott. Op.cit., lk 305-306.

2.3.1. Alaealiste perekonnapõhine kuriteoennetus

Farrington ja Welsh analüüsisid perekonnapõhiste programmide mõjusust, mis olid tüüpiliselt suunatud perekondlikele riskifaktoritele, nagu vähene lapsekasvatamine ja järelvalve, ebajärjekindel distsipliin jne. Teadlased liigitasid perekonnapõhised sekkumisprogrammid ja paigutasid need kuute kategooriasse: kodukülastused, vanemate õpetamine pluss päevahoid/eelkool, kliiniku- / haiglapõhine vanemate koolitus pluss laste koolitus, koolipõhine laste koolitus pluss vanemate koolitus, kodu- / kogukonnapõhine vanemate koolitus, multisüsteemne teraapia.⁶⁷

Läbiviidud uuringu käigus saadud sekkumisprogrammide tulemused on kajastatud järgevas tabelis.

Tabel 1. Alaealiste perekonnapõhised kuriteoennetusprogrammid.

Sekkumisprogrammi kategooria	Programmi liik
Töötavad programmid	- Kodukülastused; - Vanemate õpetamine pluss päevahoid / eelkool; - Koolipõhine laste koolitus pluss vanemate koolitus; - Multisüsteemne teraapia, funktsionaalne teraapia;
Mittetöötavad programmid	- Kodu - / kogukonnapõhine vanemate koolitus;
Paljulubavad programmid	- Kliiniku- / haiglapõhine vanemate koolitus pluss laste koolitus;

Allikas: D. Farrington, B.Welsh, lk 30-49

Uuring näitas veelkord, et perekonnapõhised sekkumised on väga tähtsad kuriteoennetuse sekkumise poolest. Need sekkumised põhinevad tööle emadega raseduse ajal, eelkooliealiste ja nende vanemate õpetamisele, eelkoolides sotsialiseerimise ja vanematele loengute pidamise näol. Samuti peab sekkuma ka nendesse peredesse, kes on madala majandusliku staatusega ja elavad kõrge kuritegevuse tasemega piirkondades ning pakkuma multisüsteemset teraapiat tõsiste käitumisraskustega noortele.⁶⁸ Eeltoodu alusel võib järeldada, et ainult üks nendest programmidest osutus mittetöötavaks – kodu- / kogukonnapõhine vanemate koolitus, mis hõlmab erinevaid valdkondi ja ka kogukondlikke tegevusi.

⁶⁷ D.Farrington, B.Welsh, lk 22.

⁶⁸ T.Edovald.Op.cit., lk 19-22.

2.3.2. Alaealiste koolipõhine kuriteoennetus

Koolipõhised programmid olid uuritud Denise C. Gottfredsoni ja tema kolleegide poolt ning tulemused näitasid, millised koolipõhised programmid on edukad ja millised ei oma mõju noorukite delikventsusele. Teadlased paigutasid nimetatud programmid keskkonnale suunatud programmide kategooriasse (koolide juhtimine ja distsipliiniga toimetulek, käitumisnormide kehtestamine, klassiga toimetulek, õpilaste ümberrühmitamine) ning indiviidile suunatud programmide kategooriasse, nagu õpilaste instrueerimine, käitumise modifikatsioon ja mõtlemisstrateegiate (kognitiiv-käitumuslike strateegiate) õpetamine, nõustamine ja sotsiaaltöö, mentorlus, tuutorlus ja tööõppe kogemused, rekreatsiooniliste (lõõgastavate), üldkasuliku töö ja vaba aja tegevuste pakkumine. Kasutades Marylandi teaduslike meetodite skaalat, jõuti Tabelis 2 esitatud järeldusteni.

Tabel 2. Alaealiste koolipõhised kuriteoennetusprogrammid.

Sekkumisprogrammi kategooria	Programmi liik
Töötavad programmid	<ul style="list-style-type: none">- Koolikeskkonna muutmisele keskenduvad programmid;- Kooli juhtimise ja distsipliiniga toimetuleku sekkumised;- Käitumisnormide kehtestamisele suunatud sekkumised;- Instruksioonilised sekkumised, mis õpetavad noortele sotsiaalseid oskusi, kasutades kognitiiv-käitumuslikke meetodeid;
Mittetöötavad programmid	<ul style="list-style-type: none">- Nõustamised;- Sotsiaaltöö;- Teised terapeutilised sekkumised;- Reaktsiooni / vaba aja veetmise programmid;- klassi toimetuleku ja õpilaste ümberrühmitamisele suunatud programmid- instruksioonilised programmid, kus ei rakendata kognitiiv-käitumuslikke meetodeid;
Paljulubavad programmid	<ul style="list-style-type: none">- Klassiruumis juhtimine- Klassis "klassi" loomine

Allikas: T.Edovald, lk 24-29

Kool omab suurt potentsiaali kuriteoennetuse keskkonnas, aitab kaasa laste tervislikule ja psüühilisele arengule kasvatamaks seadusekuulelikke ja edukaid kodanike. Nimetatud efektiivsed programmid on kasulikud, kui hakatakse parandama kooli distsipliini, tegema käitumisnormide kavasid, püüdes vähendada vägivalda, agressiivsustaset, alkoholi ja narkootikumide pruukimist ning õpetavad noortele sotsiaalseid oskusi, kasutades

enesekontrolli meetodit.⁶⁹ Seega paljud tegemised, nagu nõustamised, sotsiaaltöö, vaba aja veetmise programmid panevad küsimärgi alla nende edasise kasutamise koolipõhise sekkumise programmina.

2.3.3. Alaealiste kogukonnapõhine kuriteoennetus

Welshi järgi kujutab endast kogukonna kuriteoennetus teatavat kombinatsiooni kahest allpool nimetatud ennetamisest. Esimeseks nimetas ta arengulist ennetamist – see toiming keskendub sellele, et ei anna areneda antisotsiaalsel käitumisel. Teiseks ennetusmeetmeks peetakse olustikulist ennetamist – see toiming keskendub kuritegude võimaluste vähendamisele. Autor märgib, et antud sekkumislük ei oma palju tõendusmaterjali kuritegevuse ennetamisel, kuigi on tähtis sellegipoolest, et annab võimaluse läbi vaadata teisi ennetusprogramme tõendusmaterjalide kogumiseks.⁷⁰

Kogukonna sekkumine jaguneb kogukonna mobiliseerimiseks, kogukonna mentoorluseks, koolijärgseks huvitegevuseks, kampade probleemide vähendamine ja ennetamine ning kriminogeensete kaupade eemaldamiseks.⁷¹

Tabel 3. Alaealiste koolipõhised kuriteoennetusprogrammid.

Sekkumisprogrammi kategooria	Programmi liik
Töötavad programmid	- riiklikul ja omavalitsuste tasandil rakendatav poliitika; - koordineeritud ja mitmekomponendiliste strateegiate kujundamine, elluviimine ja hindamine; - hooliva kogukonna mudel kogukonna võtmeisikute ja arvamusiidrite kaasamisel; ⁷²
Mittetöötavad programmid	- Kriminogeensete kaupade eemaldamine;
Paljulubavad programmid	- Kambamõju vähendamise programmid; - Kogukonnapõhine mentoorlus; - Koolijärgne huvitegevus;

Allikas: B. Welsh, lk 23, T. Edovald, lk 35

Kambamõju vähendamise programmid, kogukonnapõhine mentoorlus ja koolijärgne huvitegevus on need programmid, mis lubavad avaldada mõju alaealiste õiguskuulekusele.

⁶⁹ T.Edovald.Op.cit 24-29.

⁷⁰ Welsh, B. Evidence based crime prevention: scientific basis, trends, results and implications for Canada. Ottawa: National Crime Prevention Centre (NCPC) Public Safety Canada 2007.- Arvutivõrgus: www.publicsafety.gc.ca/prg/cp/_fl/evidenced-based-cp-e.pdf (17.04.2012)

⁷¹ T.Edovald. Op.cit., lk 30-35.

⁷² T.Edovald.Op.cit., lk 35.

Tabelisse paigutatud laiaulatuslikud strateegiad⁷³ määravad erisektorite esindajate tegevusi ja nende vastutust strateegia elluviimisel, mis on töötavaks teguriks ennetamise valdkonnas.

2.3.4. Alaealiste kohtulik ja korrektsiooniline kuriteoennetus

Kohtulik ja korrektsiooniline ennetus on suunatud juba kuriteo toime pannud alaealisele selleks, et ennetada tema tegevus tulevikus. Nimetatud ennetus koosneb kuuest kategooriast: võimetukstegemine, hoiatamine, kogukondlikud piirangud, struktuur, distsipliin ja väljakutse, rehabilitatsioon ning rehabilitatsiooni kombineerimine piirangutega. Võimetukstegemise korral kasutatakse õigusrikkuja suhtes vangistust või surmanuhtlust. Hoiatamine peaks muutma kriminaalset käitumist, üritades muuta sellise käitumise tagajärjed ebaseeldivaks.⁷⁴

Need ja paljud teised korrektsioonilised meetmed osutusid mittetöötavateks.

Tabel 4. Alaealiste kohtuliku ja korrektsioonilise kuriteoennetusprogrammid.

Sekkumisprogrammi kategooria	Programmi liik
Töötavad programmid	<ul style="list-style-type: none"> - Rehabilitatsioon, mis on rajatud konkreetsetele õigusrikkujatele, kasutades kognitiivseid ja käitumuslikke kvaliteetseid kohtlemismeetodeid ; - Kriminaalhooldusametnikud, koolid (koolipõhine käendus).
Mittetöötavad programmid	<ul style="list-style-type: none"> - Karistus; - Noorukite kinnipidamine noortevanglas, erikoolis; - Nulltolerantsi karistuspoliitika; - Alaealiste karistamine kinnipidamisega täiskasvanute vanglas; - Trahv ja üldkasulik töö; - Võimetuks tegemine; - Hoiatamine; - Kogukondlikud piirangud; - Elektrooniline järelvalve; - Kriminaalhooldus; - Öine liikumiskeeld; - Struktuuri, distsipliini ja väljakutsega seotud programmid (korrektsioonilaagrid; isiksuskasvatuse programmid) ;
Paljulubavad programmid	<ul style="list-style-type: none"> - Rehabilitatsiooni rakendamine kombineeritult kogukondlike piirangutega; - Alaealiste seksuaalkurjategijate multisüsteemne teraapia

Allikas: T. Edovald, lk 36-42

Töötavaks programmiks on osutunud rehabilitatsioon ja koolipõhised käendused, mis on suunatud isiku põhiprintsiipide realiseerimiseks ja on olnud edukad.

⁷³ T.Edovald. Op.cit., lk 35.

⁷⁴ T.Edovald.Op.cit, lk 36-37.

Nimetatud võrdlus näitas, et mitte kõik programmid, mis nende koostajate arvamusel peaksid mõjutama kuritegevuse vähendamist, osutusid töötavateks, kuigi eesmärk oli õige ja positiivne.

Efektiivne sekkumismeetodi kasutamine on eelduseks kuriteoennetusliku programmi rakendamisel. Hindamisel tuleb kasutada kohaseid, rangemaid ja kontrollitud meetodeid selleks, et selle tulemuste usaldusväärsus oleks kõrgem. Meetodite valikul tuleb eelistada kontrollitud meetodit ja hoiduda oma isiklikust arvamusest. Eelistada tuleb tõendatud praktikat.

Ei tasu leiutada jalgratast, ja proovida kasutada ennetusprogrammi, mille mõju on teadmata. Samuti on ebaefektiivne kasutada sekkumisprogrammi, mille mõju on teaduslikult tõendatud, kui mitteefektiivne. See tähendab nii inimeste kui ka materiaalsete ressursside tulemusteta raiskamist.

3. ALAEALISTE KURITEGEVUSE ENNETAMINE EESTIS

3.1. Alaealiste kuritegevuse ennetamine Eestis

Käesoleval ajal riigi tegevused alaealiste kuritegevuse ennetamise ja vähendamise suhtes toimuvad eritasanditel - kuriteoennetus riigitasandil, kuriteoennetus omavalitsuspiirkondades ning kuriteoennetus erasektori ning mittetulundusühingute kaudu.⁷⁵

Riigitasandil toimub ennetustöö erinevate riiklike institutsioonide vahendamisel, nagu Vabariigi Valitsus, Kuriteoennetuse Nõukogu, Justiitsministeerium, Siseministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Sotsiaalministeerium, Kultuuriministeerium. Nimetatud organisatsioonid tegutsevad kuriteo ennetuses nendele pandud pädevuste piirides, mis on kajastatud seadusandluses ning samuti kinnitatud ennetusstrateegiate ja tegevuskavade alusel.

Kuriteoennetuse Nõukogu loodi 1993.aastal ja see annab soovitusi Vabariigi Valitsusele. Nõukogu annab soovitusi riigile, aidates kujundada kriminaalpoliitikat ja viia ellu kuriteoennetust, sh ka alaealistega seotud küsimustes.⁷⁶ Justiitsministeerium koordineerib kriminaalpoliitikat Eestis, sh ka kuriteoennetust. Käesoleval ajal Vabariigi Valitsuse riigi kriminaalpoliitika küsimuste lahendamisel juhendub Justiitsministeeriumi kaalutletud ja põhjendatud arvamusest. Erinevate ennetusprojektide valmistamisel kasutatakse kontrollitud andmeid, ilma milleta ei ole võimalik kuritegevuse ennetamise küsimuste lahendamine.

Kriminaalpoliitika kujunemisel kasutatakse järgnevaid peamisi uuringutüüpe:

- Esimeseks tüübiks on ministeeriumides eksisteerivad analüüsiosakonnad, kuhu kuuluvad sotsioloogid ja analüütikud ning sisuosakonnad, kuhu kuuluvad valdavalt valdkonna spetsialistid;
- Teiseks tüübiks on ministeeriumist lahutatud analüüsid ja uuringud, mida valmistavad ette uurimisasutused. Finantseerimine toimub ministeeriumide eelarvest. Mainitud analüüside ja uuringute tulemusi võidakse kasutada poliitika kujundamisel;

⁷⁵ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kuritegude ennetamise süsteemi kirjeldus ja arengustrateegia 2000-2003.- Arvutivõrgus: www.just.ee/14668 (08.04.2012)

⁷⁶ Kuriteoennetuse kodulehekül. Kuriteoennetuse Nõukogu kodukord.- Arvutivõrgus : www.kuriteoennetus.ee/38840 (30.03.2012)

- Kolmandaks tüübiks on struktuuri osakonnad, kus analüütikud ja spetsialistid töötavad koos.⁷⁷

Sõltumatud uuringud on tihti parem võimalus saada adekvaatset ja õiget teavet uuringu eesmärgist ning vastata püstitatud küsimusele.

Riigi kriminaalpoliitika arengu üheks vajalikuks sammuks sai kriminaalpoliitika arengusuundade väljatöötamine kuni aastani 2018. Selles üheks võtmeküsimuseks sai ka alaealiste kuritegevuse ennetamine, mis kuulus pika perioodi jooksul riigi prioriteetsete küsimuste hulka. Täpselt said formuleeritud riigi ja teiste ametkondade arengusuunad alaealiste kuritegevuse ennetamisel - varajase tuvastamise süsteemi väljatöötamine omavalitsuste poolt, koolikeskkonnas alaealiste probleemidega tegelemine, nagu koolikohustuse mittetäitmine, koolikiusamine jne, vanemlike oskuste parandamine spetsialistide poolt, alaealiste komisjonide töö kvaliteedi tõstmine, kriminaalasjade kiire menetlemine jne.⁷⁸

Samuti on vastu võetud rida erinevaid dokumente, mille sihtmärgiks on alaealised, nende elu ja samuti võitlus nende seadusevastase tegevusega:

- Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015⁷⁹ - seatakse sisse pikaajalised eesmärgid ja meetmed kodanike turvatunde suurendamiseks ja tulemuslikuma turvalisuspoliitika elluviimiseks;
- Üldharidussüsteemi arengukava 2007-2013⁸⁰ - näeb ette riiklike õppekavade uuendamist, laste erivajaduste märkamist ja üldhariduskoolist väljalangemise ennetamist;
- Lapse õiguste tagamise arengukava 2012-2020;
- Noorsootöö strateegia 2006-2013;

⁷⁷ M.L.Sööt, lk 618-619.

⁷⁸ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. - Arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50603/Kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018.pdf (30.03.2012)

⁷⁹ Eesti Vabariigi Siseministeerium. Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015. - Arvutivõrgus: www.siseministeerium.ee/17410/ (30.03.2012)

⁸⁰ Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium. Üldharidussüsteemi arengukava 2007-2013. - Arvutivõrgus: www.hm.ee/index.php?03236 (30.03.2012)

- Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012⁸¹, mis käsitleb narkootikumide ennetust, ravi, rehabilitatsiooni ning erinevate struktuuride tegevust, nagu politsei ja piirivalve, toll;

Justiitsministeeriumi eestvedamisel viidi läbi erinevad uuringud, mis käsitlesid ennetusprojektide mõju alaealiste kuritegevuse vähenemisele, samuti koostati ka arengukavad alaealiste kuritegevuse vähendamiseks. Põhiliseks ja esimeseks arengukavaks, kus on kaardistatud tegevused, mis on suunatud alaealistele, võib nimetada Justiitsministeeriumi koordineerimisel koostatud „Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009“ ning selle loogiliseks jätkuks sai „Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014“, kus muuhulgas erilist tähelepanu pööratakse lastele. Vastavalt Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukavale aastateks 2007-2009 olid püstitatud eesmärgid ja meetmed, eelkõige:

- Ennetustöö tõhustamine elanikkonna teaduslikkuse tõstmise ja hoiakute muutmise abil kuriteoennetusele suunatud algatuste toetamine, alaealiste kuriteoennetusala teavitamine, elanikkonna hoiakute mõjutamine;
- Sotsiaalsete ja hariduslike ennetusmeetmete kättesaadavuse parandamine;
- Alaealiste komisjonide ja kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide töö tõhustamine - alaealiste komisjonide juhtimise süsteemi arendamine, infokeskkonna loomine, töökorralduse tõhusamaks muutmise, alaealiste komisjonides mõjutusvahendite kättesaadavuse tagamine, turvalise koolikeskkonna loomine erikoolis, õpilaste erikooli suunamise korrastamine, erikoolide õppe- ja kasvatustöö arendamine, järelhooldussüsteemi loomine erikoolist lahkujatele;
- Õigussüsteemi mõjus reageerimine alaealiste õigusrikkumistele - alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses, alaealiste õigusrikkujate karistussüsteemi arendamine, alaealiste kinnipeetavate resotsialiseerimiseks sekkumisprogrammide valiku laiendamine.⁸²

⁸¹ Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium. Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012.- Arvutivõrgus: www.sm.ee/meie/eesmargid-ja-nende-taitmine/valdkondade-arengukavad.html (30.03.2012)

⁸² Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009.- Arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=35839/Alaealiste+kuritegevuse+vahendamise+arengukava+aa+stateks+2007-2009.pdf (08.04.2012)

Siseministeeriumi roll seisneb politsei poolt teostatud töös alaealiste õigusrikkujatega. Oma tegevuse kaudu teostab politsei kuriteoennetuslikke projekte ning pöörab oma tähelepanu erinevate noorte tegevusele: vaba aja veetmise võimalused, tõkestab vägivalda, viib loenguid läbi eesmärgiga ennetada ja tõkestada alaealiste õigusrikkumisi. Sotsiaalministeeriumi ülesandeks on luua võimalused pere- ja sotsiaalpoliitika arenguks ja toetamiseks, kindlustada abivajajaid ja riskirühmi. Üheks vajalikuks ülesandeks on ka alaealistele õigusrikkujatele rehabilitatsiooniteenuste pakkumine. Samuti on tähtis ka osalemine noorte- või sotsiaalprogrammides või ravikuurides, toetades nende läbiviimist. Alaealiste Mõjutusvahendite seaduse⁸³ alusel on see üks alaealiste komisjonide poolt kohaldatud mõjutusvahenditest eesmärgiga abistada alaealisi õigusrikkujaid ning ennetada kuritegusid. Haridusministeerium puutub kokku alaealistega eelkõige õppeasutustes, kus haridussüsteemi abil võimaldatakse alaealistel areneda, saada vajalikud teadmised, oskused ja väärtushinnangud edasiseks eluks.⁸⁴ Alaealiste komisjonid, mis alluvad Haridusministeeriumile, tegelevad oma haldusterritooriumil kriminaalpreventiivse tööga - kohaldatakse mõjutusvahendeid, püüdes sellega aidata alaealisel korraldada oma elu, vähendada võimalust uute õigusrikkumiste sooritamiseks. Samuti koordineerib nimetatud ministeerium ka erikoolide tööd.

Ennetustöösse on kaasatud omavalitsused, sest arvatakse, et kõige tõhusam kuriteoennetus toimub just kohalikul tasandil. Sellese on samuti kaasatud ka terve hulk organisatsioone erasektorist, mittetulundusühinguid, eraisikuid ja fonde. Kõigi nende koostööpartnerite osalus nõuab pühendunut ja sügavat tegevust, sest alaealiste kuritegevus on väga erinev ja spetsiifiline nähtus, mis võib piirkonnati teineteisest erineda ja ei pruugi olla sugugi sarnane.

Kuritegevuse ennetamise töö kohalike omavalitsuse tasandil toimub alaealiste kuritegevuse ennetavate meetmete väljatöötamises ning nende rakendamises omavalitsuse territooriumil. Selle näitena mainitakse laste õpetamisteenuste osutamist, noorte vaba aja sisustamist, ürituste läbiviimist ja laagrite korraldamist.⁸⁵ Noorte õigusrikkujatele mõeldud ennetusprojektide ettevalmistamisel kasutatakse analüüse ja statistikat, mis kajastavad alaealiste kuritegevust omavalitsuse piirkonnas, mis omakorda edastab politsei. Omavalitsus moodustab selleks kuritegude ennetamise komisjoni, kuhu kuuluvad õiguskaitse-, tervishoiu-, haridus-, sotsiaalhoolekande asutuste esindajad, omavalitsuse esindajad ja mittetulundusühingud.

⁸³ RT I 1998, 17, 264

⁸⁴ Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium. Üldharidussüsteemi arengukava 2007-2013. - Arvutivõrgus: www.hm.ee/index.php?03236 (30.03.2012)

⁸⁵ A. Leps, lk 13-14.

Peamiseks omavalitsuse ülesandeks on teha ettepanekuid ja omapoolseid soovitusi, mis käsitlevad turvalisuse valdkonda.⁸⁶ Samuti omavalitsuse pädevuste hulka kuulub ka alaealiste komisjonide moodustamine ja selle tegevuse läbiviimine oma haldusterritooriumil. Kogukonnapõhise ennetustöö raames koostati varajase märkamise ning sekkumise juhised, kust korraldatakse omavalitsuste ennetustööd kavapõhiselt ning erinevate toimkondade koostöö printsiibil. Erinevateks toimkondadeks peetakse selles tegevuses kooli, politseid, sotsiaaltöötajaid, noorsootöötajaid, perekondi, omavalitsusi ja kolmandaid isikuid. Selle eesmärgiks on toetada ja abistada last, perekonda ning valdkonnaga seotud asutusi kogukonnas. Nimetatud tegevuses arvestatakse seejuures laste ja perede õigusi, vajadusi ning arendades nende iseseisvat toimetulekut ja oskust keerulisi situatsioone lahendada. Probleeme märgates ja operatiivselt tegutsedes on võimalik ennetada koolikohustuse eiramist, koolist väljalangevust, alaealiste sattumist kuritegelikule teele ja kuritegevuse kasvu.⁸⁷

Elanikkonna tasandi ennetustöö toimub erinevate tegevuste kaudu, nagu meedia, mittetulundusühingute (edaspidi MTÜ-d), sihtasutuste (edaspidi SA) ennetusürituste kaudu. Kuigi meedia rolli kuriteoennetuses on raske hinnata, ta on vahendajaks meedia, valitsuse ning kogukonna vahel. Meedia on võimeline vähendama kuritegevust - eriti naiste ja laste kuritegevust.⁸⁸ Mittetulundusühingud on väga aktiivsed alaealiste kuritegevuse vähendamisele suunatud projektide läbiviimisel. Need projektid on suunatud nii tavalastele, kooliõpilastele kui ka samuti nendele lastele, kes on juba õigusrikkumise toime pannud või kuulub riskirühma.⁸⁹

Erinevatel tasanditel teostatud alaealiste kuritegevuse ennetus on jagatud omakorda kolme tasandisse.

1. Sotsiaalseid ja hariduslikke ennetusmeetmeid rakendavad oma töös eelkõige haridusasutused, kes viivad läbi noortepoliitikat ning hariduspoliitikat.

⁸⁶ A. Leps. Op.cit., lk 11.

⁸⁷ Kuriteoennetuse kodulehekülj. Kuriteoennetuse Nõukogu kodukord. - Arvutivõrgus: www.kuriteoennetus.ee/38840 (30.03.2012)

⁸⁸ V.Carli. The Media, Crime Prevention and Urban Safety: A Brief Discussion on Media Influence and Areas for Further Exploration. Montreal 2008. - Arvutivõrgus: www.crime-prevention-intl.org/fileadmin/user_upload/Publications/The_Media_Crime_Prevention_and_Urban_Safety_ANG.pdf (17.04.2012)

⁸⁹ L.Pajur, lk 11-12.

Eesti haridussüsteemis pööratakse tähelepanu lapse sotsialiseerimisel juba alates koolieelse lasteasutuse astumisest. Koolieelse lasteasutuse seadus⁹⁰ räägib, et koolieelne lasteasutus loob tingimused lapse arendamiseks ja isiksuse kujunemiseks eesmärgiga võimaldada edukat edasijõudmist tavapärasel elus ja koolis. Samuti jälgitakse laste koolivalmiduse vaimset aspekti ja vajadusel antakse lapsevanemale soovitusi edasisteks tegevusteks. Tähtis on kindlustada logopeedilist abi ja viia läbi arenguestlusi lastevanematega, selgitades välja lapse edusammud ning probleemid, et parandada sellega hariduse kvaliteeti. On tõendatud, et edusammud koolis vähendavad võimalust alaealistel saada õigusrikkujaks. Eelkooliasutused annavad lapsele aluse jätkusuutliku hariduse saamiseks ja omandamiseks. Eestis kasutuses olevate õppekavade alusel püüavad lapse individuaalsete arengu- ning õpilaskompetentsete abil saavutada püstitatud eesmärgid.⁹¹

Kool jätkab koolieelsel asutusel alustatud tööd, õpetab lapsele sotsiaalseid ja moraalseid norme, mis võimaldab läbi õppimiskava läbimist sotsialiseeruda ja kasvada õiguskäitajaks kodanikuks. Samuti jälgib kool laste õppekava läbimise eest. Puudumine koolis viib mahajäämiseni õppetöös, mis põhjustab madalat õppetaset ja omakorda see on oluline alaealise kuritegevuse riskifaktor. Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Eesti Noorsootöö Keskuse analüüsis kasvatusraskustega õpilaseks oli nimetatud laps, kellel on raskused üldtunnustatud normide, koolide ja vanemate nõudmistega arusaamisega. Kasvatusraskustega laps omab käitumisprobleeme nii koolis, kui ka väljaspool kooli ning seetõttu ka õpiraskused. Samuti iseloomustatavateks joonteks olid nimetatud ka ettearvamatu käitumine, äkilisus, ükskõikne suhtumine, keskendumisraskused, valetamine, hulkumine ning õigusrikkumised nagu koolikohustuse mittetäitmine, suitsetamine, alkoholi tarvitamine ja varastamine.⁹²

Haridus- ja Teadusministeerium viib läbi õppekava raames parandusõpet, koduõpet, võimaldab läbida õpet individuaalse õppekava alusel, saada logopeedilist abi, loob õpilaskodud, tasandusklassid, kasvatusraskustega laste klassid, kaasates töösse sotsiaaltöötajaid ja pedagooge.⁹³

⁹⁰ RT I 1999, 27, 387

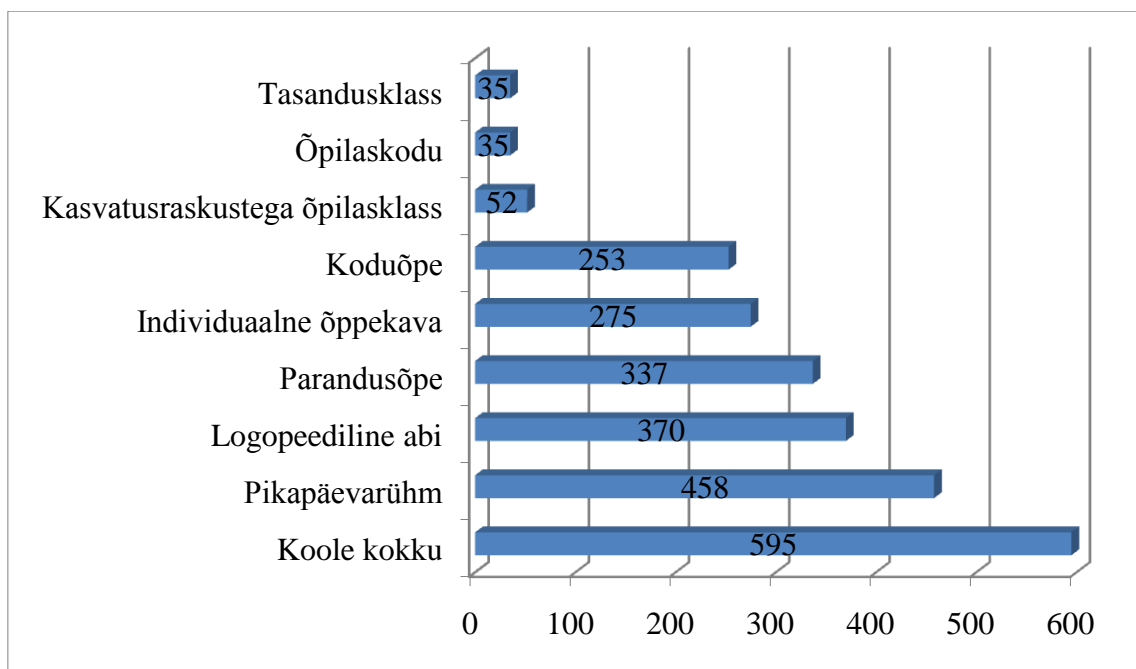
⁹¹ A.Kukk, lk 10.

⁹² Eesti Vabariigi Haridus-, ja Teadusministeerium. Koolikorralduslikud tugimeetmed kasvatusraskustega õpilastele.- Arvutivõrgus: www.hm.ee/index.php?popup=download&id=11008 (20.04.2012)

⁹³ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009. - Arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=35839/Alaealiste+kuritegevuse+vahendamise+arengukava+aa+stateks+2007-2009.pdf (08.04.2012)

Järgeval joonisel on näha, et 2006/2007 õppeaastal Eestis 595 koolist kasutati kõige rohkem võimalust pikapäevarühma loomisel - 456 kooli. Samuti olid populaarsed sellised meetmed nagu logopeediline abi, parandusõpe, individuaalne õppekava ja koduõpe.

Joonis 5. Meetmeid rakendavate koolide arv 2006 / 2007. Õppeaastal.

Allikas: Riigikontrolli aruanne, 27.08.2007.a.

Noorsootõtjad huvitegevuse ja huvihariduse õppetegevuse andmise kaudu sisustavad noorte vaba aega. Nad pakuvad võimalusi eneseteostuseks, korraldavad suvelaagreid, võitlevad kuritegevuse, narkomaania ja alkoholismi vastu.⁹⁴ Antud tegevusse kaasatakse erinevaid ja huvipakkuvaid noortekeskusi ja huvialakoole. 30.06.2008 kinnitas haridus- ja teadusminister perioodil 2008 - 2013 kestva programmi „Noorsootöö kvaliteedi arendamine“, mille järgi tõstetakse noorsootöö teenuste kvaliteeti ja tänu sellele on võimalik noorte valmidust kasvatada tööturule sisenemisel. Selleks korraldatakse noorsootõtjate jaoks erinevaid koolitusi, arendatakse koolitusvaldkonda - ajakirja ilmumine, andmebaaside arendamine, raportite ja analüüside koostamine. Samuti sai 2010.aastal väljatöötatud noorsootöö kvaliteedi hindamismudel, abistamaks omavalitsusi kaardistada noorsootöö tegevusi ja jälgida selle

⁹⁴ Riigikontrolli aruanne Riigikogule, 27. august 2007. – Arvutivõrgus: www.andmemasin.eu/reports/failid/136-koolikohustuse-taitmise-tagamine-2007.pdf (16.04.2012)

edusamme. Veebilehe www.noorteseire.ee loomisega võimaldati noortel tutvuda noortel neid puudutavate andmetega, otsida uuringuid ja tutvuda muude kasulike materjalidega.⁹⁵

Sotsiaalministeerium on loonud eeldused laste turvalise arengu tagamiseks, rakendades Vägivalla vähendamise arengukava 2010-2014 ja Laste õiguste tagamise strateegiat 2012 - 2020. Sotsiaalministeerium alaealistele suunatud tegevuse raames osaleb koolitervishoiusüsteemi arendamises ja perepoliitika küsimustes. Samuti tehakse koostööd teiste riigi institutsioonidega. Selline tegevus on eelkõige suunatud lapse arengu kaasamisele ja tema õiguste tagamisele erinevatel perioodidel – naiste raseduse ajal, imikueal, teismelisuse eal, pakkudes tuge vaesematele ja toimetulekuprobleemidega peredele ning vähendades sellega rahvastiku tervises avalduvat ebavõrdsust. Laste (vanuses 0–17 aastat) suhteline vaesus, mis näitab sotsiaalpoliitika tõhusust ja sotsiaalset tõrjutust, oli Eestis 2009. aastal 17,3%. See on kõrgem kui kogu elanikkonna vaesus (15,8%). Nimetatud riskiteguri vähendamiseks pakutakse toimivat sotsiaalsüsteemi loomist. Euroopa Komisjoni uuringu kohaselt ennetab ja leevendab Eestis laste vaesust efektiivselt peretoetuste näol. Statistika näitab, et Eestis on suurimas vaesusriskis just ühe vanemaga pered. Eestis suunatakse jätkuvalt igal aastal palju lapsi asendushooldusele, kuigi nimetatud teenus on vähene ja vajab ulatuslikumat arengut. Eestis vajatakse vanemahariduse edendamist (koolitused) ning nõustamisteenuste ja teavitustegevuste pakkumist. See on põhjustatud noorte riskikäitumisest, mis on otseses seoses peresuhete kvaliteediga ja ühiskonnas tehtava ennetustööga. Laste arengu- ja tervisehäirete varajane avastamine ja adekvaatne sekkumine toetavad hariduse omandamist. Samuti vähendavad koolist väljalangemist ja riskiva tervisekäitumise kujunemist. Vanemate teadlikkus ja toimetulekule suunatud hoiak, tervishoiu-, sotsiaal- ja haridussüsteemi pakutavate teenuste kooskõla kindlustavad erivajadustega ja krooniliste tervisehäiretega lastele parimad võimalused iseseisvaks toimetulekuks. Alaealiste suur suitsetavate, alkoholi ja narkootilisi aineid tarvitavate noorte osakaal vajab kontrollimist ning vähendamist.⁹⁶ Kõigi nende meetmetega kaardistatakse lastele turvaline keskkond, kus on võimalik luua alus laste hoiakutele ja käitumisnormidele.

Eraldi väärib tähelepanu suhteliselt hiljuti alustatud teenus - üleriigilise ööpäevaringse abitelefoni 116 111 näol. Antud meetod võimaldab kõigil teatada abivajavast lapsest selleks,

⁹⁵ Eesti Noorsookeskuse Kodulehekülg. – Arvutivõrgus: www.entk.ee (30.04.2011)

⁹⁶ Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium. Lapse õiguste tagamise arengukava 2012-2020. - Arvutivõrgus: www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf (30.03.2012)

et info jõuaks pädevate isikuteni. Samuti on võimalik osutada vajavat sotsiaalset nõustamist.⁹⁷ Teenust pakutakse nii telefoni- kui ka internetipõhiselt.

2. Olustikulised ennetusmeetmed rakendatakse Eestis põhiliselt alaealiste komisjonide, erikoolide ja muude lastekaitse organite kaudu eesmärgiga mõjutada alaealisi, kes võivad sattuda kuritegelikule teele – nende meetmete abil ennetatakse võimalusi uute kuritegude sooritamiseks.

Vastavalt Karistusseadustiku⁹⁸ §-le 33, kuulub alaealine kriminaalvastutusele toimepandud süüteo eest alates 14-aastaseks saamisest. Alla 14-aastase noortega tegelevad alaealiste komisjonid - enamasti preventiivsete meetmetega. Alaealiste komisjonide tegevus on reguleeritud Alaealiste mõjutusvahendite seadusega ning komisjonid tegutsevad maa- ja kohalike omavalitsuste juures. Tallinnas toimivad alaealiste komisjonid igas linnaosa valitsuses. Alaealiste komisjonide tegevus on suunatud lastele vanuses 7-17 aastat. AMVS §-le 3 mõjutusvahendid on järgmised:

- hoiatus;
- koolikorralduslikud mõjutusvahendid;
- vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde;
- lepitamine;
- kohustus elada vanema, kasuvanema või eestkostja juures või lastekodus;
- üldkasulik töö;
- käendus;
- noorte- või sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemine;
- eri-õppekasvatuasutusse suunamine.

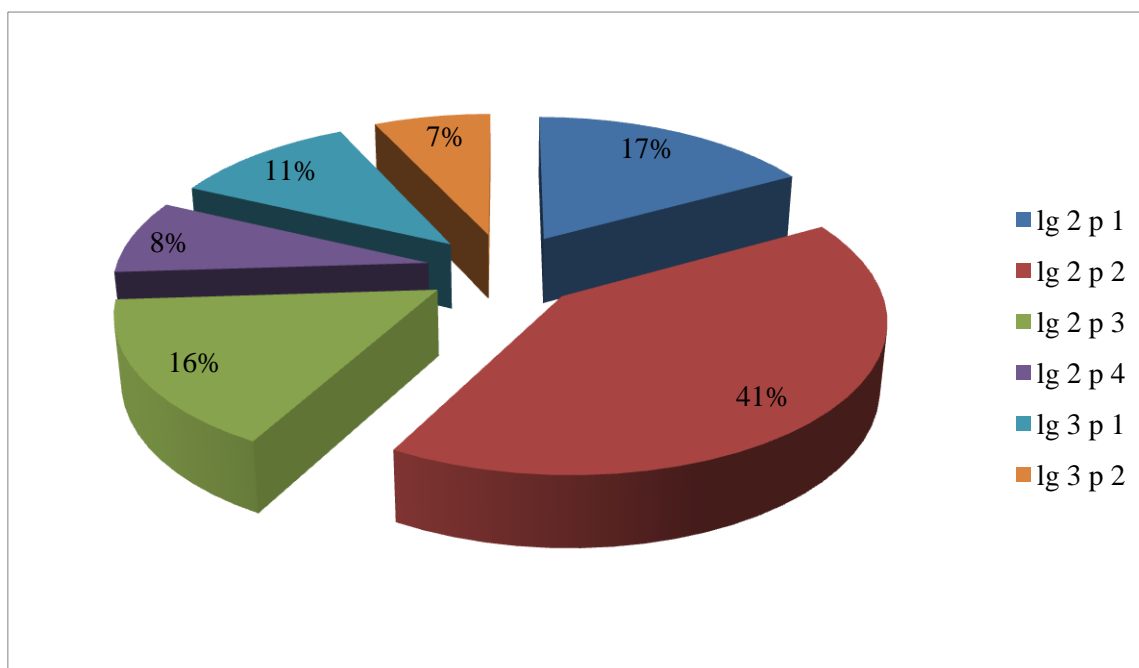
Alltoodud jaotuse järgi on näha, et Alaealiste Mõjutusvahendite seadus oli rakendatud erinevatele alaealiste gruppidele. Eelmisel aastal 41% nooremad kui 14-aastased alaealised panid toime karistusseadustikus või muus seaduses ettenähtud väärteokoosseisule vastava õigusvastase teo. 17 % nooremad kui 14-aastased alaealised panid toime karistusseadustikus ettenähtud kuriteokoosseisule vastava õigusvastase teo. 16 % alaealistest olid vanuses 14-18 aastased ja panid toime kuriteo, kuid menetlus

⁹⁷ Lasteabi kodulehekülj. - Arvutivõrgus: www.lasteabi.ee (16.04.2012)

⁹⁸ RT I 2001, 61, 364

lõpetati, kuna prokurör või kohus on leidnud, et isikut saab mõjutada karistust või KarS §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata. 8 % alaealistest vanuses 14-18 aastat panid toime väärteo, kuid väärteomenetlus oli lõpetatud, sest kohtuväline menetleja või kohus leidsid, et isikut saab mõjutada karistust või KarS §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata. 11% nendest ei täitnud koolikohustust tulenevalt Eesti Vabariigi haridusseadusest, 7 % lastest tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet.

Joonis 6. Pöördumise aluseks olnud teod 2011.a. (%)

Allikas: Alaealiste komisjonide 2011.a. tegevuse statistiline ülevaade

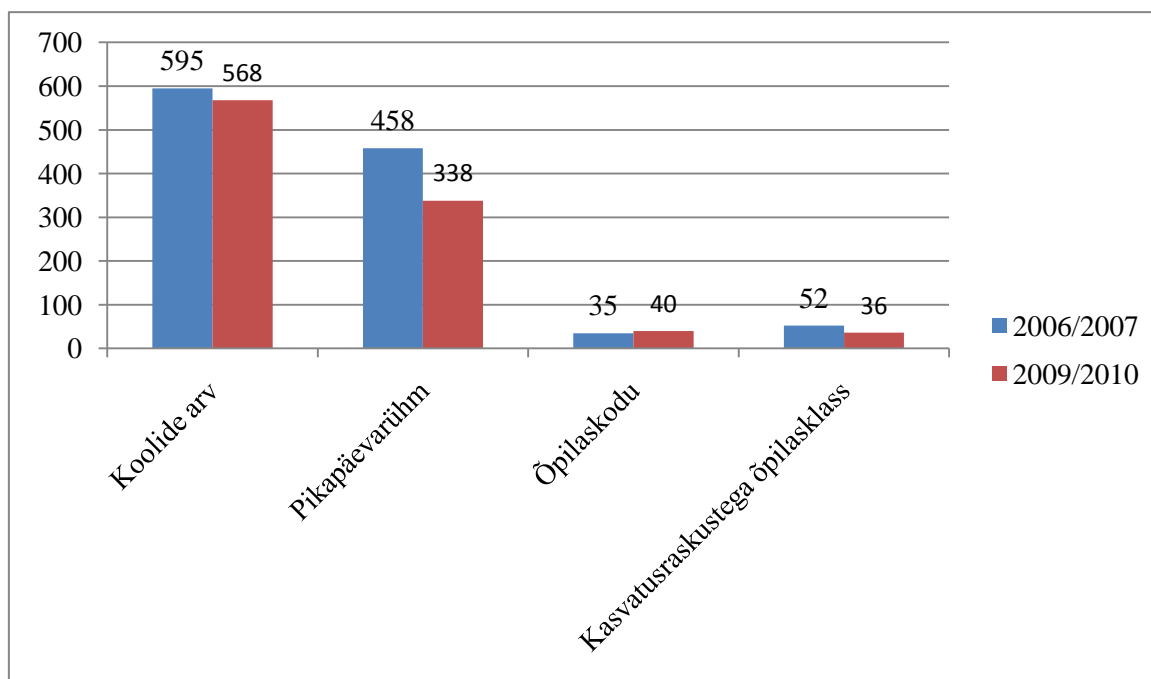
Alaealiste komisjonide kriminaalpreventiivne tegevus väljendub erinevate alaealistele suunatud projektide koordineerimises. See väljendub infopäevade korraldamises, tõesse on kaasatud pedagoogid, sotsiaaltöötajad, erispetsialistid. Kõige rohkem panustatakse koostöövõrgustiku arendamisele omavalitsuste alaealiste komisjonidega ja spetsialistidega maakonnas, et muuta koostööd efektiivsemaks. Ennetustegevuseks pakuti tugiteenuste süsteemi loomist maakonnas, järelvalvet komisjoni otsuste täitmise üle, komisjoni tegevuse tutvustamine koolides, töö tõhustamist, liikmete pädevuste tõstmist, uimastiennetuslaste tegevuste toetamist, probleemseid noori kaasav, loov ja arendavat teenust, kasvatusraskustega

õpilastele suunatud projektide toetamist ja mõjutusvahendite täitmise kontrolli tõhustamist.⁹⁹ Alaealiste komisjoni liikmed on üldjuhul arvamisel, et komisjon on võimeline pakkuma alaealisele resotsialiseerumist ning näevad oma töö vajalikkust ja tulemuslikkust. Maakondlikud alaealiste komisjonid korraldavad samuti iga-aastasi ennetusprojekti konkursse. Alaealiste komisjonide toetatud ennetusprojektid jagunevad peamiselt kolme kategooriasse: sotsiaalsete oskuste kujundamine, vaba aja veetmise võimaluste pakkumine ja töölaagrid.¹⁰⁰

Alaealiste komisjon võib suunata õpilast pikapäevarühma, kasvatusraskustega õpilaste klassi või teda soovitada õpilaskodusse suunamist. Võrreldes 2006/2007 õppeaasta ja 2009/2010 õppeaasta pikapäevarühmaga koole, koolide arv on vähenenud 120 kooli võrra. Seda vaadates jääb see meede kõige levinumaks ja kättesaadavamaks.

Need andmed on kajastatud alloleval joonisel.

Joonis 7. Koolikorralduslikud tugimeetmed kasvatusraskustega õpilastele

Allikas: Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüs

⁹⁹ Eesti Noorsootöökeskus. Alaealiste komisjonide 2011.a. tegevuse statistiline ülevaade. – Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonid%202011.a.%20ulevaade.pdf> (17.04.2012)

¹⁰⁰ L.Pajur. Op.cit., lk 25.

Kui rääkida erikoolidest, siis hetkel tegutseb Eestis kaks kasvatuse eritingimisi vajavate laste kooli (edaspidi *erikool*) - Kaagvere Erikool ning Tapa Erikool. Nende eesmärk on resotsialiseeruda õpilane kujundades temal väärtushinnangud, oskused, teadmised ning seeläbi võimaldada õpilasel saada põhiharidust. Alaealine suunatakse erikooli alaealiste komisjoni taotlusel (AMS § 3 lg 1 p 9 alusel), Karistusseadustiku § 87 järgi alaealise karistuses vabastamisel kohtuotsuse alusel. Statistika näitab, et erikooli suunati 2011.a. 40 alaealist ning tendents näitab, et iga aastaga erikooli suunatud arv on vähenemas.¹⁰¹ Erikooli suunamist ei nimetata kui efektiivset mõjutusvahendit.

Politsei kuriteoennetuslik tegevus väljendub mitmesuguste esinemiste läbiviimisel, mis on suunatud erineva vanusega lastele, lastevanematele, pedagoogidele. Loengute läbiviijad seavad oma eesmärkideks harida lapsevanemaid ja pedagooge, kes päevast päeva puutuvad kokku riskirühma lastega ning lahendavad jooksvaid ja tulevaseid probleeme. Lastele selgitatakse nende õigusrikkumiste tagajärgi.

Noorsoopolitsei tegeleb ennetusprojektitegevusega. Teemad hõlmavad nii kuritegusid, kuid ka turvalisust, tervist, koolikiusamist ja vägivalda puudutavaid küsimusi. Iga vanuse jaoks alati leidub huvipakkuv teema. Kool alati võib võtta ühendust politseiga ja pakkuda läbi viia mõne loengu aktuaalsust pakkuvat teemat.

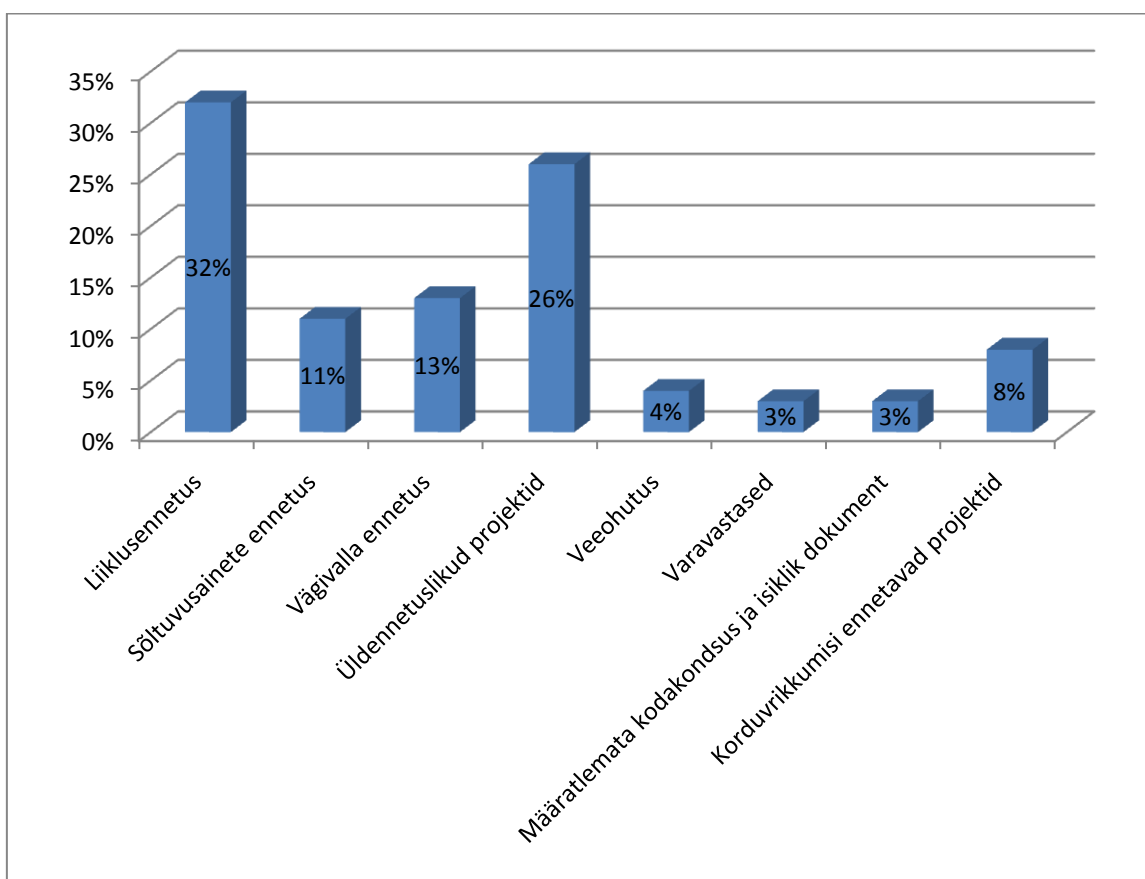
Käesoleval ajal on Politsei- ja Piirivalveametis loodud ennetustöö grupp, mille tegevuse eest vastutab korrakaitsepolitseiosakonna arendusbüroo koordinaatsioonitalitus. See talitus koondab oma jõud selleks, et ühendada erinevate politsei- ja piirivalveameti üksuste ennetustegevused selleks, et tagada koostööd nende vahel. Eesmärgiks on analüüsida tegevust ja läbi viia ennetustegevuse projekte. Igas Prefektuuris on olemas ennetusteenistused, mis tagavad ennetustööd prefektuuri haldusalas, mida juhivad pädevad ametnikud.

Alltoodud joonisel on näidatud Politsei- ja Piirivalveameti ennetustegevus valdkondade kaupa. Nimetatud ennetustegevusega projektide kaudu on püütud otseselt mõjutada ligi 3,4 % Eesti elanikkonnast, millest pooled nendest olid alaealised.¹⁰²

¹⁰¹ Eesti Noorsootöökeskus. Alaealiste komisjonide 2011.a. tegevuse statistiline ülevaade. – Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonid%202011.a.%20ulevaade.pdf> (17.04.2012)

¹⁰² Politsei- ja Piirivalveameti kodulehekülj. - Arvutivõrgus: www.politsei.ee/dotAsset/218568.pdf (25.04.2012)

Joonis 8. Politsei-ja Piirivalveameti süüteoennetuslikud projektid 2011.a. (%)

Allikas: PPA 2011. aasta ülevaade

3. Tagajärgedega tegelemise meetmete hulka kuulub töö noortega, kes on juba kuriteo toime pannud, eesmärgiga vähendada kordvkuritegude võimalust. Nimetatud tegevust teostab politsei. Alaealine kuulub Karistusseadustiku kohaselt kriminaalvastutusele alates 14-aastasest saamisest. Noorsoopolitsei tegeleb alaealiste väärtegu menetlemisega, süüvõimetute alaealiste süütegude lahendamise, projektide korraldamisega ja ennetustööga. Alaealiste isikute kuritegudega tegeleb kriminaalpolitsei, kus asuvad pädevad isikud, kes läbisid erinevad koolitused alaealiste asjade menetlemiseks, laste ülekuulamiseks ja muid oskusi arendavad kursuseid. Asjade menetlemise kiire tagamine on politsei prioriteet, sest kiire sekkumine ja lahendamine on eelduseks, et järgmine kord alaealine võib hoiduda õigusrikkumise sooritamisest.

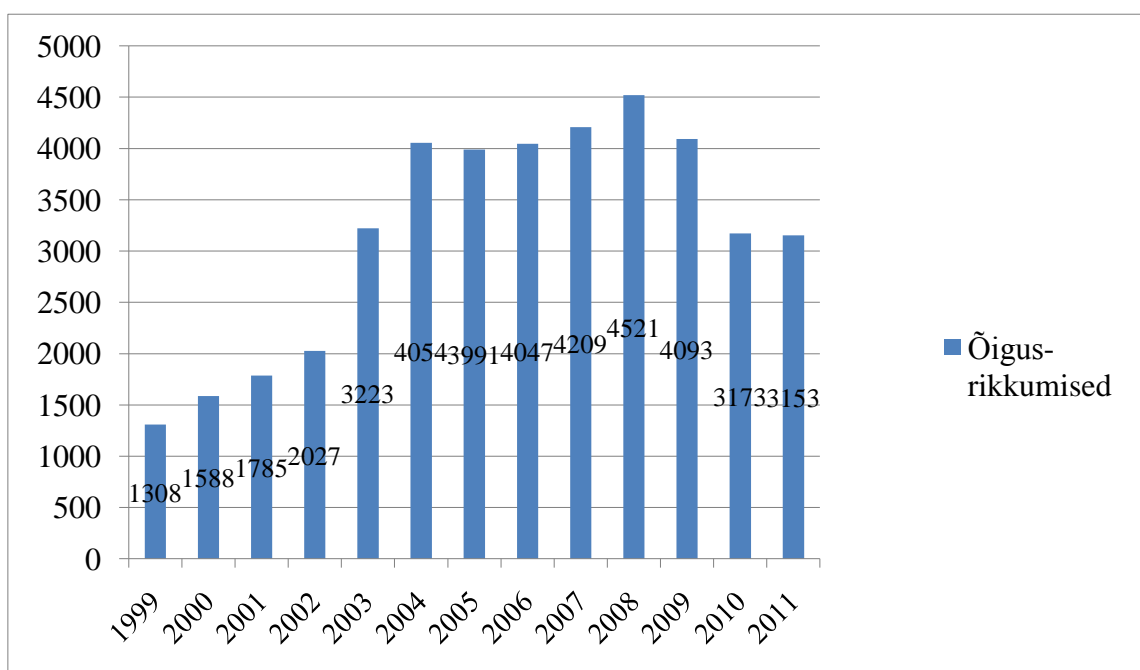
Töö oma keerukuse poolest nõuab erinevate spetsialistide kaasamist protsessi. Psühholoogide, lastekaitsetöötajate, koolide personali, vanemate kaasamine nõuab professionaalset ja kiiret lähenemist. Alaealise kohta kogutakse võimalikult rohkem teavet erinevatest allikatest

eesmärgiga võimaldada karistuse määramisel valida efektiivsemat ja sobilikku just konkreetsele alaealisele, sest universaalset karistust või sekkumisvahendit kõikide õigusrikkujate jaoks ei ole olemas.

Politsei ülesanne on ka kuritegevuse statistika kogumine, mis võimaldab selle analüüsimisel suunata abinõud vajavasse kohta. Politsei arvamusega arvestatakse erinevate töögruppide aruteludel kuriteoennetuse küsimustes, sest paraku on nii juhtunud, et vastav ametkond on üks esimestest, kes puutub kokku alaealise delikventse käitumisega.

Alaealiste komisjonide tegevus kuulub ka tagajärgedega tegelemise meetmete hulka. Alaealisele, kes juba jõudis kriminaalvastutuse ikka, lubab Karistusseadustik vabastada kriminaalsest vastutusest ja saata materjalid alaealiste komisjonile asja arutamiseks ning mõjutusvahendi kohaldamiseks. Mõjutusvahendi eesmärk on aidata kaasa alaealise õiguserikkuja resotsialiseerumisele ning alaealise järgnevate võimalike õiguserikkumiste ennetamisele. Mõjutusvahendite valik karistusest vabastamise puhul on siis järgmine: hoiatus, allutamine käitumiskontrollile (KarS § 75), noortekodusse paigutamine, kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamine. Mõjutusvahendite kohaldamisel üheks kõige kergemaks mõjutusvahendiks on hoiatus, sagedamini on kasutatud alaealise spetsialistide juurde suunamine ja üldkasulik töö.

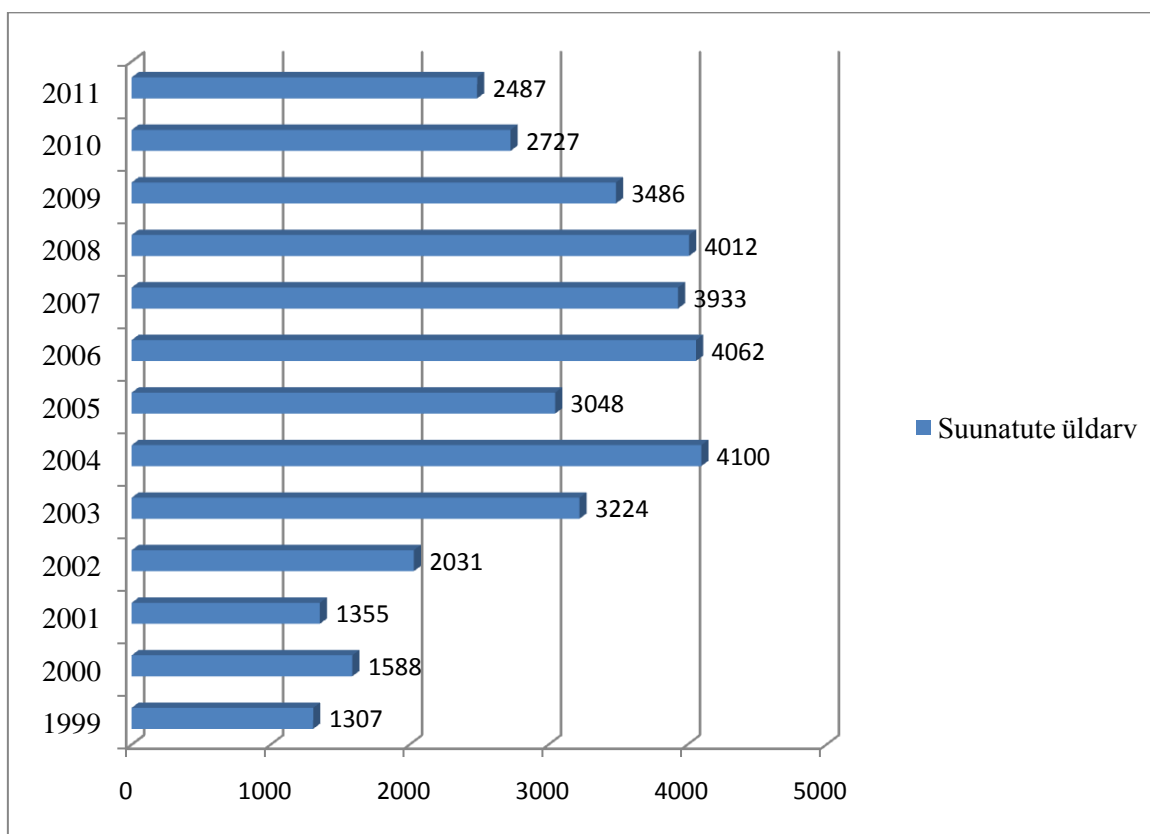
Joonis 7. Alaealiste õiguserikkumiste arutelude arv komisjonides

Allikas: Alaealiste komisjonide 2011.a. tegevuse statistiline ülevaade

Alaealiste komisjonide arv Eestis on stabiilselt kõrge – 67 komisjoni üle Eesti. Viimaste aastate tendents näitab, et laste õigusrikkumiste arutelude arv komisjonides ja sinna suunatud laste arv on vähenemas. See võib tõsta komisjonide tegevuse kvaliteeti ja pühenduda rohkem ennetusmeetmete väljatöötamiseks ja läbiviimiseks.

Joonis 8. Alaealiste komisjoni suunatud laste arv

Allikas: Alaealiste komisjonide 2011.a. tegevuse statistiline ülevaade

Kui alaealisele määratakse vanglakaristus, mis on äärmuslik praktika, siis alaealist suunatakse vanglasse karistuse kandmiseks. Meessoost alaealised suunatakse tavaliselt Viru Vanglasse.

Kõik need tegevused mahuvad „Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009“ eesmärkidesse. Nimetatud arengukava tulemuse hindamiseks oli Justiitsministeeriumi koostatud lõpparuanne, millele viidates, toon kokkuvõtlikult välja alaealiste kuritegevuse vähendamisele suunatud positiivsed ja negatiivsed pooled.

Positiivseid pooli võib iseloomustada järgnevalt - rohkete alaealistele suunatud kuriteoennetusprojektide tekkimine, ennetustegevuse aktiveerimine kogukonna tasemel

(KOV), spetsialistide pädevuse suurendamine, kohustuslik abi osutamine juhtumikorraldusel sotsiaal- kui lastekaitse töö puhul, juhendmaterjalide koostamine ja ennetusalase info avaldamine, nõustamissüsteemi arendamine, vanemate haridusele suunatud koolituste suurendamine, eesmärgiga toetada laste ja vanemate vahelisi suhteid, alaealiste komisjonide puudutatavate küsimuste lahendamine (rahastamine riigieelarvest, komisjonide ühinemine, infokeskkonna loomine andmete töötlemiseks ja analüüsimiseks, mõjutusvahendite kättesaadavuse tagamine, rehabilitatsiooniteenuste arendamine). Koolid tegelevad aktiivselt turvalise keskkonna loomisega. Toetatakse eetiliste, vastutustundlike ja aktiivsete kodanikuühiskonna liikmete kujunemise loomiseks. Samuti tekkis koolidel kasvatusraskustega õpilaste klasside loomise võimalus. Erikoolide puhul nähakse positiivseks suunaks lihtsustatud süsteemi loomist. Politsei ja teised õiguskaitseorganid tagasid programmi raames kriminaalrajade kiirema menetlemise ja vanglas kinnipeetavatele mõeldud sotsiaalprogrammide läbiviimise.

Vaatamata positiivsetele muutustele jäid mõned eesmärgid täitmata - õpetajatele mõeldud juhendmaterjalid kuriteoennetuse kohta ja ka ettepanekud ülikoolidele, kuidas kajastada täiendkoolituskavades ennetusteemasid. Haridussüsteem ei oma piisavat ülevaadet erinevate koolikorralduslike meetmete kasutamisest ja ka vanemate vastutus koolikohustuste mittetäitmise kohta on vähene. Mis puudutab alaealiste komisjone, siis nende koordineerimine peab olema rohkem tsentraliseeritud. Kohaldatavate mõjutusvahendite kvaliteet vajab rohkemat tegevust. Puuduvad komisjoniliikmete töö nõustamissüsteem, alaealiste riskihindamise meetodika ja ka alaealiste tugiisikute süsteem. Samuti puudub erikoolist lahkumisel selge järelhooldussüsteem.¹⁰³

Ühised institutsioonilised tegevused, analüüsid ja uuringud võimaldavad leida lahendust alaealiste kuritegevuse ennetamise efektiivsuse vallas.

3.2. Alaealiste kuritegevuse ennetamisprojektid Eestis

Alaealiste kuritegevuse vähendamine nõuab järjepidevat ja süsteemset tegelemist mitmete organisatsioonide vahel. Kuriteoennetusele suunatud raha laekub erinevatest eelarvetest. Omavalitsuse ennetustööd rahastatakse valdavalt omavalitsuse eelarvest ja projektitoetustest. Erinevaid ennetusprojekte ja tegevusi toetavad näiteks Justiitsministeerium, Haridus- ja

¹⁰³ Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium. Üldharidussüsteemi arengukava 2007-2013. - Arvutivõrgus: www.hm.ee/index.php?03236 (30.03.2012)

Teadusministeerium, sh alaealiste komisjonid, Siseministeerium, Hasartmängumaksu Nõukogu jt. Ajavahemikul 2004-2008.a. on Justiitsministeerium jaganud erinevatele MTÜ-dele ja Sihtasutustele 7 898 156 krooni.¹⁰⁴

2011.a. Politsei- ja Piirivalveameti poolt läbi viidud projektide kogumaht ulatub 376 351 euroni (politsei omafinantseering projektides on 24%).¹⁰⁵ Summad, mis kulutatakse kuriteoennetusele on muljeavaldavad. 2012. aastal Politsei-ja Piirivalveametil on kavas läbi viia mitmed projektid üle Eesti. Täpsemad andmed on võimalik kätte saada Politsei-ja Piirivalveametil koduleheküljel www.politsei.ee/et/ennetus/.

Näiteid võib esile tuua väga palju, kuid lähemalt sooviksin peatuda ennetusprojektidel, mis olid finantseeritud Justiitsministeeriumi poolt.

Justiitsministeeriumi poolt toetati 2004-2008 45 projekti, mis olid suunatud alaealistele. Oma olemusest olid nende projektide sihtgrupiks riskinoored, enamasti vanuses 13-15- aastat, kellel puudus huvi vabaajategevuste vastu ja kes olid sattunud alaealiste komisjoni. Nendel noortel oli tekkinud kooliprobleeme, sh õppeedukusega ning neil esinesid käitumisraskused. Projektidesse kaasati erikoolide ja lastekodude õpilased ning aktiivsus- ja tähelepanuhäire tunnustega lapsed. Nendes projektides osalesid ka pedagoogid, sotsiaaltöötajad, politseinikud, alaealiste komisjonide esindajad, kes omandasid lisateadmisi alaealiste kuritegevuse ennetamise küsimustes. Mitmete projektide läbiviimise eesmärgid ja tegevused olid informatiivsed ja suunatud eri sihtgruppide teadmiste tõstmisele. Noored peavad teadma tagajärgesid oma tegudele, seega räägiti neile tubaka, alkoholi ja narkootikumide negatiivsest mõjust ning sõltuvushaigustest. Projektidega toetati sotsiaalsete oskuste aredamist, seisti koolikiusamise vastu ja käivitati mentorlusprogramme. Lisaks toetati erinevate laagrite läbiviimist kuritegevuse ennetamise eesmärgil ning loengute ja koolituste korraldamist vastavale riskirühmale. Oma töö tulemuste mõõtmisel kasutati järgmisi meetodeid: uurimiskäigu fikseerimine, järelküsitlus projekti suunajatele, sh pedagoogidele, alaealiste komisjonide esindajatele, klassijuhatajatele ning osalejatele endile. Kasutati erinevaid

¹⁰⁴ L.Pajur. Op.cit., lk 7

¹⁰⁵ Politsei- ja Piirivalveameti kodulehekülj. - Arvutivõrgus <http://www.politsei.ee/dotAsset/218568.pdf> (25.04.2012)

küsimustikke ja intervjuusid. Samuti vaadeldi kuritegevuse vähendamise mõõtmisel politseistatistikat¹⁰⁶.

Enamus Justiitsministeeriumi poolt finantseeritud projektidest olid üheaastased.

Justiitsministeerium hindas kuriteoennetusliku projektikonkursi tulemuslikkust ning jõudis järelduseni, et projektide organisatorid said projekti tegevuste elluviimisega enamasti hästi hakkama. Samas tuli tunnistada, et paljud projektid ei omanud hinnangut väljastpoolt projekti. Mõnede projektide organisatorid ei pidanud väga tähtsaks projekti hinnata. Siin peab peatuma kriteeriumitel, mille järgi hinnati projektide tulemuslikkust vastavalt sõlmitud lepingutele. Mõjusamateks projektideks peetakse neid projekte, milles on täheldatud mõju teatud sihtrühmale, kellele on suunatud projektitegevus. Mõjususe hindamisel võeti arvesse projekti jätkusuutlikkust ning väljaspool projekti meeskonda antavat hinnangut. Kui projektid on mahukad, siis on otstarbekam tellida uuringut.¹⁰⁷

Pikemalt sooviksin rääkida kahest projektist: SA Eesti Lastefondi projektist „Aktiivsus- ja tähelepanuhäirega laps meie keskel“ ning MTÜ Öökulli projektidest “Siililegi selge!” ja “Fööniks”. Neid projekte rahastati Justiitsministeeriumi poolt ning need paistsid silma oma jätkusuutlikkusega.

3.2.1. MTÜ Öökull

MTÜ Öökull alustas oma tegevust 1999.a. aastal kui avati noortekeskus kus abivajavatele lastele teostati rehabilitatsiooni teenust ja õpetati sotsiaalseid oskusi. Noorte lastekeskus, huviringid ja kooli keskus iseloomustavad MTÜ Öökulli igapäevast elu ja tegevust. Igal aastal korraldatakse sõjaväeline suvelaager eesmärgiga kaasata sinna lapsed.¹⁰⁸

Projekte “Siililegi selge!” ja “Fööniks” võib lugeda 2005.aastal MTÜ Öökulli poolt läbiviidud projekti “Camp Cuperjanovi” jätkuprojektideks.

Vastavalt Justiitsministeeriumi ja MTÜ Öökulli vahel 2006.a. sõlmitud lepingule, viidi läbi projekt nimega „Siililegi selge!“, mille sihtgrupiks olid Lõuna-Eesti maavalitsuste alaealiste komisjonide ja Maakohtute kriminaalhooldusosakondade poolt suunatud ning erikoolides

¹⁰⁶ L.Pajur.Op.cit., lk 18-20.

¹⁰⁷ L. Pajur. Op.cit., lk 20.

¹⁰⁸ MTÜ Öökull kodulehekülg.- Arvutivõrgus: www.ookull.ee (24.04.2012)

õppivad Lõuna-Eesti piirkonna noored. Kokku osales projektis 200 noort vanuses 14-18- eluaastat. Nimetatud projekti eesmärgiks oli alaealiste kuritegevuse vähendamine korduvsüütegude ennetamisel riskirühma noortele kasvatuslike meeskonnatöö meetmete rakendamise ja positiivsete prosotsiaalsete eeskujude loomise kaudu Lõuna-Eesti regioonis. Selle eesmärgi saavutamiseks olid püstitatud ka ala- eesmärgid, nimelt:

- Noorte kaasitamine ühistegevustesse;
- Positiivsete isikuomaduste tugevdamine läbi meeskonnatöö;
- Positiivsete väärtushoiakute tugevdamine isiklike eeskujude ja noorte endivahelise meeskonnatöö tagasiside kaudu;
- Loovuse ja probleemilahendamise oskuste arendamine;
- Silmaringi laienemine;
- Koolis õpitu praktiline rakendamine;
- Sõjaväelise ettevalmistuse parandamine.

10-päevases laagris osalesid 200 noort ja kohapeal jagati nad 20-liikmelistesse rühmadesse. Igat rühma juhtis 1 rühmajuht ja 1 vabatahtlik rühmavanem. Püstitatud eesmärkide saavutamiseks programm nägi ette meeskonnatööd, ellujäämisretki, taktilist õppust, orienteerumist, esmaabi kursust, rivistust ja marssi. Samuti korraldati rohkelt spordivõistlusi, viktoriine, tagasiside ankeetide täitmist ja loovkonkurse. Projekti tulemust mõõdeti nelja kirjaliku ülevaatega ning hinnangud edastati kriminaalhooldusametnikele, alaealiste komisjonidele ja noortele isiklikult:

- Noored – tagasiside ankeet, mis sisaldab küsimusi laagris läbi viidud tegevuste ja väärtushinnangute kohta;
- Rühmajuhid – noorte iseloomustused;
- Rühmavahelised võistkondlikud tulemused;
- Meeskonnatöö treenerite tagasiside rühmade kaupa¹⁰⁹.

2007.a. MTÜ Öökull viis läbi projekti Fööniksi, mis sisuliselt oli MTÜ Öökulli Justiitsministeeriumilt finantseeritud projekti jätk. 2006.a. oli põhimeetodiks meeskonnatöö. 2007.a. kasutati projekti realiseerimiseks AWARD-meetodit, mis kujutab endast eesmärkide püstitamist ja nende elluviimist ning laagri järgneva tugirühmade tegevust. Viimasesse tegevusse kaasati koostööpartneritena ka noortekeskused. Peamine eesmärk oli edendada

¹⁰⁹ Riigieelarvelise eraldise kasutamise leping nr 1/28-06, 27.04.2006.a.

riskinoorte seaduskuulekat käitumist neile sotsiaalsete oskuste õpetamise ja nende enesehinnangu parandamisega 10-päevase laagritegevuse käigus ning laagrijärgsetes maakondlikes tugirühmades.

Püstitatud eesmärkidest eristas Fööniksi laagrit eelmise aasta laagrist:

- Prosotsiaalsete eeskujude loomine laagris;
- Sotsiaalsete oskuste õpetamine;
- Enesekontrolli ja distsipliini arendamine;
- Enesehinnangu ja suhtlemisoskuste parandamine läbi meeskonnatöö treeningute;
- Isiklike eesmärkide püstitamise ja eneseanalüüsi arendamine kasutades AWARD-meetodit.¹¹⁰

Projekti tegevusi on põhjalikult kajastatud Justiitsministeeriumi esitatud tegevusaruandes.

Fööniksi laagris järgiti sõjaväelaagri raamistikku, mis tähendas kindlate reeglite järgimist. Tugirühmade loomisega püüti aidata noori hoiduda taas kuritegelikule teele sattumast, andes neile võimaluse pöörduda tugirühma ja saada sealt nõu ning praktilisi näiteid teistsugustest eluviisidest. Meeskonnaharjutused olid jagatud nelja rühma ja suunatud usalduse paranemisele, konfliktolukordade lahendamisele, partnersuhete loomisele ning enesehinnangu parandamisele. 2007.a. läbiviidud projekti Fööniks eristas 2006.a. läbiviidud projektist väiksem osalejate arv. Kaasatud olid 140 noort lõuna-Eestist, samuti Kaagvere ja Puiatu erikooli lapsed. Valiti välja 10 toimekat noorteliidrit, kes osalesid eesmisel aastal sõjaväelaagris ja näitasid üles häid juhiomadusi ning olid eeskujuks oma rühmakaaslastele. Tegevusaruandes hinnati nimetatud projekti kui tõhusad. Tulemuste mõõtmisel kasutati tagasiside ankeete. Samuti kasutati intervjuusid projekti suunanud laste ametnikega, kes jäid laagri toimumise kavaga rahule ja pidasid tulemusi väga heaks. Nende arvates just range distsipliin aitab noortel oma eluga hakkama saada ja kasutades neid teadmisi, noored õpivad elama ühiskonnas kehtestatud reeglite järgi.¹¹¹

Nimetatud mõlemad projektid kuuluvad korrektsiooniliste kuriteo ennetusmeetmete hulka, kuid sellest erinevalt võtsid laagri korraldajad endale eesmärgiks ka sotsiaalsete oskuste, enesekontrolli ja distsipliini õpetamise ning arendamise alaealistele. Nende projektide

¹¹⁰ Riigieelarvelise eraldise kasutamise leping nr 1/70-07, 29.06.2007.a.

¹¹¹ MTÜ Öökull tegevusaruanne 08.01.2008

efektiivsuse mõõtmisel kasutati osalenute ja läbiviijate küsitlust. Kuigi nende isikute arvamused olid laagri läbiviimise ja osalemise kohta positiivsed, tuleb tunnistada, et sõjaväelaagri näol valitud sekkumise liik on mitmete teadlaste poolt tunnistatud ebaefektiivseks – see kuulub korrektsiooniliste kuriteo ennetuste hulka. Projekti eripära seisneb selles, et lisaks sõjaväelaagri meetodile lisati sellesse sotsiaalsete oskuste õpetamine, mis on tunnistatud efektiivseks sekkumismeetodiks. Arvan, et sõjaväelise laagri läbiviimine sotsiaalsete oskuste koosmõjul väärrib tähelepanu ning selle tulemuslikkust tuleks analüüsida mõne muu rangema meetodi abil.

Väärrib tähelepanu asjaolu, et nimetatud projekt eksisteerib tänasel päeval. Selle positiivseks küljeks võib nimetada seda, et projektis osalevate organisatsioonide ring on suur, mis võimaldab luua tihedat koostööd kuritegevuse ennetamise vallas.

3.2.2. SA Eesti Lastefond

Justiitsministeeriumi poolt rahastatud SA Lastefondi projekt oli suunatud aktiivsus- ja tähelepanuhäiretega lastele. Siin peab märkima, et nimetatud projekt ei alustanud oma tegevust Justiitsministeeriumi toetuse saamisega. Nimetatud tegevus käivitati juba 2004. aastal.

Eesti Lastefond asutati 12.veebruari 1988. aastal ja seega on ta vanim lastekaitsega tegelev organisatsioon Eestis. SA Eesti Lastefondi eesmärk on laste igakülgne arendamine ja teadlikult lapsesõbraliku ühiskonna kujundamine. Samuti on eesmärgiks ÜRO Lapse Õiguste Konventsiooni rakendumisele kaasa aitamine.¹¹²

Need lapsed, kellel on diagnoositud aktiivsus- ja tähelepanu häire, moodustavad riskirühma, mis võib edasi viia kuritegeliku käitumisele.

SA Eesti Lastefondi poolt loodud koduleheküljel saab tutvuda põhjaliku informatsiooniga, mis puudutab hüperaktiivsuse mõistet, ehk aktiivsus- ja tähelepanuhäiret (ATH). Inglisekeelses kirjanduses kasutatakse lühendeid ADHD (*Attention Deficit Hyperactivity Disorder*) ning ADD (*Attention Deficit Disorder*).

¹¹² SA Eesti Lastefondi kodulehekülg. - Arvutivõrgus: www.elf.ee (30.04.2011)

Lapsed, kellel on diagnoositud aktiivsus- ja tähelepanuhäire, omavad raskusi keskendumisel ja tavapärastele käitumisreeglitele allumisega. Nende laste põhitunnusteks on tähelepanu puudulikkus, motoorne üliaktiivsus ja impulsiivsus. Häiret võib psühhiaater diagnoosida 5. eluaastast. Hüperaktiivsuse sümptomitega lapsi on keskmiselt 7-12%, nii poisse kui ka tüdrukuid. ATH on psüühikahäire, mis esineb lapse- ja noorukieas ja mis võib raskendada lapse elu erinevates tegevustes. Häiritud võib olla õppimine, suhtlemine täiskasvanute ja eakaaslastega ning huvialategevus, mis põhjustab märkimisväärsed toimetulekuraskuseid lapse erinevates tegevusvaldkondades. Hüperaktiivsuse sümptomitega lapsed saavad täiskasvanuteks, kuid see ei välista nende sümptomite kadumist. Ka täiskasvanuks saamisel võib sama diagnoositud psüühikahäire tuua probleeme tähelepanu koondamise, enesekontrolli, töö organiseerimise ja ülemäärase aktiivsusega. Vaid mõnedel noorukitel, kellel see häire on diagnoositud ja kes on saanud ravi, on ATH tunnused taandunud.¹¹³

Kuna tegemist on noorte riskirühmaga ja läbiviidud uuringud on tõestanud, et ATH diagnoosiga lapsed võivad sattuda kuritegelikule teele, siis SA Lastefondi poolt läbiviidud projektid on kuriteo ennetava mõjuga. Projektide raames elluviidud tegevused suutsid ühendada kooli, vanemaid, riskilapsi ja koolipsühholooge, et saavutada püstitatud eesmärke. Projektides rõhutakse ka asjaolule, et vanemad, kellel on ATH sümptomite või diagnoosiga laps, kas ei tea sellest või leia võimalust lahendada probleeme, mis on seotud lapse käitumisega.

Projekti tutvustavas osas esitati Justiitsministeeriumile täpne ülevaade ATH sümptomitest põhjustatud laste riskidest ja võimalikest probleemidest, millega puutuvad kokku laps ja teda ümbritsevad inimesed - vanemad, lastekaitsepspecialistid, sotsiaalpedagoogid, kooli sotsiaaltöötajad, alaealiste komisjonide esindajad.

Projekti iseloomustab eesmärk õpetada lastele sotsiaalseid käitumisoskusi. Positiivseks saab pidada vanematele ja õpetajatele pedagoogiliste võtete õpetamist, mille kasutamisel saab aidata ATH-ga lapsel võimalikult hästi oma eluga ise toime tulla. Peaesmärgi saavutamiseks võeti kasutusele järgmised alaesmärgid - õpetada alaealistele sotsiaalseid oskusi, parandada koolis käimist, vältida lapse koolist väljalangemist, mõjutada narkootikumide ja muude mõjuainete tarbimist, mõjutada õpilaste käitumist ning parandada laste ja vanemate omavahelisi suhteid. Kõik need püstitatud eesmärgid on selleks, et lapsevanem oleks oma

¹¹³ SA Eesti Lastefondi kodulehekülg.- Arvutivõrgus: www.elf.ee/ath_koduleht (30.04.2011)

lapsele tugiisikuks ja kontrolliks tema argessiivset käitumist. Projekti kaasatud inimeste arv oli lai hõlmates nii kooli, vanemaid kui ka spetsialiste. Eesmärgid olid selgelt püstitatud ja selgitatud. Nii esimest kui ka teist projekti viidi läbi koolides. Esimene – Sikupilli Keskkoolis, teine - Tallinna Ühisgümnaasiumis. Teise projekti kaasati ka agressiivsuse sümptomitega 5-8. klassi õpilasi. Tegevused jaotati lastele ja täiskasvanutele - tugirühmad, loengud, ümarlauad, individuaalsed nõustamised. Programmi meeskond oli kaasatud väljastpoolt kooli, et noored tunneks ennast vabalt ja mugavalt. Vanemate tugirühmade puhul tuleb märkida, et nad tegutsesid kord kuus 4-s linnas: Tallinn, Tartu, Pärnu ja Viljandi. Tallinnas ja Pärnus tegutses tugirühmas oli võimalik osaleda ka vene keeles. Samuti toimusid ümarlauad ehk töötoad, kuhu kutsuti spetsialiste, kellele tutvustati ATH sümptomite laste probleemide olemasolu ja meetmeid ning kuidas sellega toime tulla¹¹⁴.

Pärast projektide läbiviimist SA Eesti Lastefond esitas Justiitsministeeriumi tegevusaruanded, mis sisaldasid põhjalikku informatsiooni tehtu kohta. Nendega tutvudes märkasid, et:

1. Peamine eesmärk oli õpetada nii vanematele, kui ka ATH diagnoosi - või sümptomitega lastele ja teistele neid ümbritsevatele õpetajatele - oskusi, käitumismehhanisme, sotsiaalseid oskusi selleks, et ATH-ga laps tuleks võimalikult hästi oma eluga ise toime. Eesmärk õnnestus saavutada. Selleks kasutati erinevaid esitlusvorme nagu kohtumised ATH lastega 4 korda kuus, vanemate tugirühma kohtumised kord kuus, loengud üle Eesti, individuaalsed kohtumised, ümarlauad-töötoad spetsialistidele. Igaüks sai valida temale sobiva mooduse püüda lahendada olemasolevat probleemi. Meedias tehti laiaulatuslik reklaam selle kohta, kuidas saaks osaleda ATH programmis.

2. Programm, kus tegutsesid tugirühmad oli laiaulatuslik ja hõlmas 4-ja suurt Eesti linna - Tallinn, Tartu, Pärnu ja Viljandi. Tallinnas ja Pärnus oli võimalik osaleda tugirühmatöös ka vene keeles. Rühmad olid avatud ja sinna oli võimalik minna igale soovijale. Individuaalsetel kohtumistel leiti võimalus arutada probleemi tugiisikuga.

3. Projekt oli jätkusuutlik, kuna projektil oli ka lisaks Justiitsministeeriumile alates 2004. aastast erinevaid rahastajaid - Tallinna Linnakantselei, Sotsiaalministeerium. Projekti saab pidada hästi korraldatud, organiseeritud ja kättesaadavaks erinevatele sihtgruppidele.

¹¹⁴ Riigieelarvelise eraldise kasutamise lepingud nr 1/22-06, 27.04.2006.a., nr 1/83-08, 09.07.2008.a.

4. Projekti tulemuslikkuse ja mõjususe kohta andsid oma hinnangu erinevad spetsialistid – koolipsühholoog, klassijuhatajad, vabatahtlikud juhendajad, projektides osalenud õpilased, vanemad, õpetajad, koolitustel osalenud. Kõik need inimesed ühemeelselt kiitsid projekti heaks ja täheldasid, et programmi läbiviimise tulemusel laste omavahelised suhted on paranenud, koolis on vähem kiusamist, lapsed arvestavad rohkem teineteisega ning nende õppeedukus on paranenud. Samuti märgiti, et projekt peab kestma rohkem kui aasta, sest muudatused käitumises ei ilmne nii kiiresti. Projektis osalenud lapsed olid huvitatud tegevusest ja olid valmis järgmisel aastal ise vabatahtlikeks minema. Tegevused olid huvitavad ja arendasid nende maailmavaadet. Kui rääkida tugirühmades osalenud vanematest ja õpetajatest, siis nemad arvasid, et saadud kogemus oli väga informatiivne, koosviibimistel saadi teada palju uusi praktilisi näiteid, kuidas aidata last tema ümbritsevas keskkonnas end paremini tundma. Need kohtumised omasid arendavat rolli ja võimaldasid vanematel saada teadmisi valdkonnast, millest ei olnud neil varem nii suurt kogemuste pagasit. Käsitletud teemad nagu ATH ravi ja meetodid, toimetulek, praktilised töövõtted, järjekindlus eesmärkide saavutamisel, agressiivsus, taltsutamise võtted, kasvatusstiilid ja pere toimetulek viidi läbi emotsionaalselt ja olid kasulikud selles osalenutele.¹¹⁵

SA Eesti Lastefondi projekti tulemuslikkust kinnitas ka Justiitsministeerium, märkides seda, et tegevusaruannetele olid lisatud ka projektimeeskonna välised hinnangud. Projekti läbiviijate hinnangul projekt õnnestus, tagasiside oli positiivne ja osalejad soovisid projekti jätkamist. Veenduti, et tegevused on jätkusuutlikud ning vajalikud. Nendega saavutati soovitud mõju valitud sihtrühma kuuluvatele inimestele planeeritud tegevuste teostumise ja eesmärkide täitumise kaudu.

Käesoleval ajal võib tutvuda SA Eesti Lastefondi koduleheküljel põhjaliku informatsiooniga ATH diagnoosi kohta ja saada vastused oma küsimustele. Samuti võib külastada loenguid ATH puudutavatel teemadel ja osaleda tugirühmade töös. Arvan, et olulist rolli mängib ka see asjaolu, et loengud on tasuta. Need projektid omavad oma nišši Eestis ja selles projektis on võimalik kaasa lüüa igapähele, kel on soovida lapsel leida teed oma elus.

Nimetatud projekt on hea ülevaade sellest kuidas rakendatakse elus koolipõhiseid ennetusmeetmeid, ehk üldtuntut praktikat, mis tõestab, et sellised sekkumised ennetavad alaealiste kuritegelikku käitumist.

¹¹⁵ SA Eesti Lastefond tegevusaruanne 01.07.2009.a

Arvan, et lähtudes vajadusest saada rohkem usaldusväärsemaid andmeid projektide mõjususe kohta alaealiste kuritegevuse vähendamisel, tuleb läbi töötada Eestis kasutatavate projektide mõju hindamise metoodika. Selles peab täpselt kirja panema, kuidas hinnata projekti tulemuslikkust, kuna projekti läbiviijate teadmised antud hetkel on küllalt erinevad.

KOKKUVÕTE

Üha rohkem tähelepanu Eestis pööratakse alaealiste kuritegevusele, mis moodustab arvuliselt väiksema rühma, kuid sellel on suur potentsiaal riigi tuleviku väljanägemise suhtes. Pikk kuritegevuse ennetamise ajalugu lõi vundamendi kriminaapoliitika väljakujunemiseks, mida me näeme erinevate riigi poolt koostatud strateegiate näol.

Kuritegevuse vähendamise mõju uuringud, mis olid läbiviidud selliste tuntud kriminoloogide poolt nagu L.Sherman, B. Welsh, D. Elliott ja teiste nende kolleegide koostööl, võimaldasid eristada valdkondi, kus on kõige rohkem vaja koondada jõud alaealiste kuritegevuse ennetamiseks ning olid ühed esimestest, kes tõstsid küsimuse sekkumisprogrammide efektiivsusest teadusliku analüüsimise baasil.

Nagu on nädanud maailma praktika, on just efektiivsel sekkumismeetoditel tulevik kuriteoennetusliku programmi rakendamisel. Kui räägitakse kuriteo ennetamisest, eriti alaealiste omast, siis ei tekita kahtlust asi, et programmide läbiviijad juhivad oma tegevusest positiivsetest eesmärkidest. Loodetakse alati sellele, et just nende programm oluliselt mõjutas ja vähendas kuritegevust. See võib olla tõsi kuid võib ka nii mitte juhtuda.

Meetodite valikul alati on vaja kasutada ainult kontrollitud meetodit. Need meetodid on meta-analüüs, süstemaatilised ülevaated, katsemeetodid ja samuti tunduks saanud Marylandi teaduslike meetodite skaala. Nende meetodite järgi saab vastata küsimusele, mis programm töötab kuriteoennetuses, mis mitte ja mis lubab anda oodatuid tulemusi.

Kindlasti ei tohi leiutada oma valemit kasutades programmi, mille mõju on teadmata, tõrjudes tõendatud praktikat. Tihti me näeme, et spetsialistid, vastates küsimusele, mis ta arvab ja kas ennetusprogramm omab mõju alaealiste kuritegevuse vähendamisele, kuuleme vastuseks – jah, omab. Aga kuidas? Mida tehti järelduse kontrollimiseks? Kas kasutati mõnda tunnustatud hindamise meetodit või kas võeti projektis osalenute kõrvale kontrollrühm, et võrrelda saadud tulemusi. Tihti mitte. See toob kaasa nii inim-, kui ka materiaalsete ressursside raiskamise. Nagu tuntud kriminoloog D. Elliott ütles, et „Midagi tegemine EI OLE alati parem kui mitte midagi tegemine. Hindamise uuringud on näidanud, et mõnedel sekkumistel on kahjulikud tagajärjed“¹¹⁶.

¹¹⁶ D.Elliott. Op.cit., lk 305

Teine lugu on siis, kui võetakse rakendamisele mõni projekt, mis on juba tõendatud maailma praktikas ja millel on konkreetne mõju kuritegevuse ennetamiseks. See on lihtsam viis saavutada resultaati, eriti, kui praegune majanduslik olukord ei võimalda leida lisaressursse mõjuuuringute läbiviimiseks.

Nimetagem siis veel kord töös kajastatud sekkumised, mis on kõige efektiivsemad laste ja teismeliste kuriteoennetuse valdkonnas:

Perekonnapõhistest ennetusest töötavaks võib nimetada kodukülastused, vanemate õpetamine pluss päevahoid / eelkool, koolipõhine laste koolitus pluss vanemate koolitus, multisüsteemne teraapia, funktsionaalne teraapia. Paljulubavaks osutus kliiniku- / haiglapõhine vanemate koolitus pluss laste koolitus.

Koolipõhistest kuriteoennetusest on koolikeskkonna muutmisele keskenduvad programmid: kooli juhtimise ja distsipliiniga toimetuleku sekkumised, käitumisnormide kehtestamisele suunatud sekkumised, instruksioonilised sekkumised, mis õpetavad noortele sotsiaalseid oskusi, kasutades kognitiiv-käitumuslikke meetodeid.

Kogukonnapõhistest programmidest on tulevik riiklikul ja omavalitsuste tasandil rakendataval poliitikal, koordineeritud ja mitmekomponendiliste strateegiate kujundamisel, elluviimisel ja hindamisel, hooliva kogukonna mudelil kogukonna võtmeisikute ja arvamusiidrite kaasamisel. Paljulubavateks võib nimetada kambamõju vähendamise programme, kogukonnapõhist mentorlust ja koolijärgset huvitegevust.

Alaealiste kohtuliku ja korrektsioonilise kuriteoennetusprogrammidest on mõjusamad rehabilitatsioon, mis on rajatud konkreetsetele õigusrikkujatele, kasutades kognitiivseid ja käitumuslikke kvaliteetseid kohtlemismeetodeid, kriminaalhooldusametnikke ja koole (koolipõhine käendus).

On märkimisväärne, et paljud rakendatavad ennetusmeetmed, nagu erinevate karistuste määramised, trahvid, üldkasulikud tööd, hoiatamised, erikoolidesse ja vanglatesse paigutamine, ei oma rolli alaealise seaduskuulekusele. Õnneks nende sekkumiste arv Eestis on väike.

Eestis on loodud ühtne süsteem, kus igas valdkonnas arendatakse võimalusi lastele paremate tingimuste võimaldamiseks. Kui süveneda Eestis toimivasse ennetussüsteemi, siis paistab

silma üldine hoolivus laste suhtes. Kuigi probleeme on, siis on nendega tõhusamaks tegelemiseks vaja, et igas valdkonnas tegutsevad ametnikud ja pädevad spetsialistid vahetaksid oma kogemust alaealisi puudutavates küsimustes tiheda koostöö abil, et vasak käsi teaks, mis parem teeb.

Seega alaealiste kuritegevuse ennetussüsteem Eestis baseerub sotsiaalsetel meetmetel. See on loodud kooskõlas perekonna, noorte ja kriminaalpoliitikaga, mis realiseeritakse läbi erinevate ennetusprogrammide läbiviimise. Nimetatud süsteemi toimetamiseks lõi seadusandja õigusliku baasi, mis reguleerib alaealiste elu ja õigusi nende huvide ja kasvatustingimuste kaitsmiseks. Alaealiste kuritegevuse ennetamine viiakse läbi erinevatel tasanditel ning need meetmed on väga erinevad. Alustatakse kasvatusmeetmetest kuni alaealise karistamiseni õigusvastase teo eest. Kuritegude ennetamise valdkonnas töötavad vastutavad ametkonnad kes rakendavad spetsiifilisi meetmeid, mis on iseloomulikud nende põhitegevusele.

Tuleb propageerida tendentsi, et saada pädevaks spetsialistiks lastega tegelevas valdkonnas, kaasates sinna üha rohkem oma valdkonna inimesi - arste, lasteaia- ja kooliõpetajaid, treenereid, sotsiaaltöötajaid jt. Need spetsialistid võivad oma kogemusi kasutades mõjutada riskifaktoritega lapsi varakult kui veel ei ole hilja midagi muuta, ennetades alaealiste kuritegevuse taset. Tulemusliku kuritegevuse ennetamise teguriteks on alaealiste riskifaktorite kaardistamine ja nende kaitsefaktorite edendamine. Ennetusprogrammide rakendamiseks on vajalik koostada sekkumiste tulemuse meetodikat, mille järgi on võimalik ette valmistada nii projekt kui ka selle hindamine.

Eeltoodu alusel järeldan, et rohkema tähelepanu pööramine tulemusliku ennetusprogrammi rakendamisel, võib suure tõenäosusega ära hoida kuritegu kui see programm on teoreetiliselt põhistatud ja pööratud riskifaktorit omavale alaealisele ning on sihipärane ja järjekindel.

RESUMEE

Темой данной дипломной работы является «Предупреждение преступности несовершеннолетних в Эстонии и ее эффективность».

Выбор темы данной работы был обусловлен тем, что эффективное предупреждение преступности является несомненной задачей всей деятельности, которая ведется различными инстанциями государственного и частного сектора Эстонии по предупреждению преступности несовершеннолетних.

Актуальность данной работы подтверждается тем, что предупреждение преступности несовершеннолетних прописана в законодательстве государства на многие годы вперед и является одной из ключевых задач.

Работа состоит из трех глав. В первой главе разъясняется понятие предупреждения преступности. Также уделено внимание истории развития предупреждения преступности, определены основные направления, где ведется данная деятельность.

Во второй части уделено внимание целесообразности оценки действий по предупреждению преступности. В этой главе указаны наиболее точные способы оценки, которыми являются мета-анализ, системный анализ, а также шкала оценки, которую разработал американский ученый Л.Шерман и его коллеги в 1997 году. Они оценили программы по предупреждению преступности и дали оценку исходя из того, какая из программ работает, какая нет, какая внушает надежду на то, что программа сможет быть эффективной.

В третьей главе рассказывается каким образом в Эстонии осуществляется работа по предупреждению преступности несовершеннолетних, как разделены обязанности между различными субъектами государства. В качестве примера приводятся два проекта, которые были осуществлены при финансовой поддержке Министерства Юстиции Эстонии.

В работе автор пришел к выводу, что предупреждение преступности несовершеннолетних должно быть основано на научно доказанных данных об эффективности предпринятых мер. Зачастую приходится сталкиваться с ситуацией, когда не уделяется достаточного внимания правильной оценке и она носит нередко

субъективный характер. Поэтому необходимо при проведении мер по предупреждению преступности несовершеннолетних руководствоваться научно доказанными мерами воздействия, либо оценивать неизвестную программу со всей точностью науки.

Koostatud 08.05.2012.a.

.....Valeria Paal

LÜHENDID

AMVS- Alaealiste Mõjutusvahendite seadus

KarS – Karistusseadustik

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Aimre, I. Sotsioloogia. Tallinn: 2001.
2. Burlakov, V. Jt (toim). Kriminoloogia. Sankt-Peterburg: 1998.
3. Auväärt, L. Sissejuhatus õiguspsühholoogiasse. Tallinn: 1982.
4. Edovald, T. Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiast ja programmide maailmas. Tallinn: Justiitsministeerium 2005.
5. Elliott, D. Implementing and Evaluating Crime Prevention and Control Programs and Policies. Crime, Law and Social Change. 1998. *Springer: 1998.*
6. Ekblom, P., Pease, K. Evaluating Crime Prevention. Crime and Justice. The University of Chicago Press: 1995.
7. Farrington, D. P., Welsh, B. C. Family-based crime prevention. In L. W. Sherman, D. P. Farrington, B. C. Welsh, D. L. MacKenzie (Eds.), Evidence-based crime prevention. London: Routledge 2002.
8. Ginter, J., Sootak, J. Alaealiste kriminaalõigus - lõpuks ka Eesti variant. - *Juridica* 1998/IV.
9. Gottfredson D., Wilson, D., Najaka, S. School-based crime prevention. In L. W. Sherman, D. P. Farrington, B. C. Welsh, D. L. MacKenzie (Eds.), Evidence-based crime prevention. London: Routledge 2002.
10. Graham, J., Bennett, T. Kriminaalpreventsioon Euroopas ja Põhja-Ameerikas. Tallinn: 1998.
11. Hilborn, J. Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest. Tallinn: Justiitsministeerium 2007.
12. Kukk, A. Õppekava eesmärkide saavutamine üleminekul lasteasutusest kooli ning I kooliastmes õpetajate hinnangul. Tallinn: 2010.
13. Kõiv, K. Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik II. Tartu: 2003
14. Leps, A. Kohalike omavalitsuste kuriteoennetustöö. Tallinn: 2007
15. Mitchel, M., Egudo, M. A Review of Narrative Methodology. Australia: DSTO 2003
16. Pajur, L. Kuriteoennetuse projektikonkursi tulemuslikkus. Tallinn: Justiitsministeerium 2009
17. Pärn, T. Riikliku kriminaalpoliitika sobituvusest kriminaalpreventsiooni mudelitesse. Kogumikus Kaugia, S. Vaateid õiguspoliitikale. Avatar Holding OÜ: 2008.
18. Raska, E. Kriminoloogia üldkursus. Loengukonspekt I. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia 1998.

19. Raska, E. Kriminoloogia. Sissejuhatus ainesse. Tallinn: Juura 2002.
20. Saar, J. Alaealiste kasvatus-ja karistusasutuste kasvandike hilisem kriminaalne karjäär.- Juridica 2003/X.
21. Saar, J. Kriminaalpsühholoogia. Tallinn: 2007.
22. Saar, J. Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eesti 1985-1999 longituuduurimuse andmetel). Tartu: 2003.
23. Samson, E. Kriminaalõiguse üldosa. Tallinn: 2000.
24. Siegel, L., Welsh, B. Juvenile Delinquency: Theory, Practice, and Law. USA: Wadsworth 2009
25. Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tartu: Juura 1997.
26. Sootak, J. Uuematest arengutendentsidest karistusteoorias ja kriminaalpoliitikas. - Juridica 2000/I.
27. Sööt, M.-L. Uuringutest ja mõjude analüüsist kriminaalpoliitika näitel.- Juridica 2010/VIII.
28. Traat, U., Markina, A. Üldkriminoloogia I. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2003.
29. Traat, U., Markina, A. Üldkriminoloogia II. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2005.
30. Welsh, B., Farrington, D. Preventing Crime: What Works for Children, Offenders, Victims, and Places. New York: Springer 2006.
31. Wright, R., Miller, J. Encyclopedia of Criminology. Volume 1, New York. London : 2005.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

32. Alaealise mõjutusvahendite seadus.- RT I 1998, 17, 264 ... RT I 2010, 41, 240
33. Alaealiste komisjoni põhimäärus.- RT I 1998, 85, 1391
34. Karistusseadustik. - RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 04.04.2012, 1
35. Koolieelse lasteasutuse seadus.- RT I 1999, 27, 387 ... RT I, 14.03.2011, 1

KASUTATUD INTERNETIALLIKAD

36. Carli, V. The Media, Crime Prevention and Urban Safety: A Brief Discussion on Media Influence and Areas for Further Exploration. Montreal 2008. - Arvutivõrgus: [www.crime-prevention-intl.org/fileadmin/user_upload/Publications/The Media Crime Prevention and Urban Safety ANG.pdf](http://www.crime-prevention-intl.org/fileadmin/user_upload/Publications/The_Media_Crime_Prevention_and_Urban_Safety_ANG.pdf) (17.04.2012)
37. Eesti Noorsootöökeskus. Alaealiste komisjonide 2011.a. tegevuse statistiline ülevaade. - Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonid%202011.a.%20ulevaade.pdf> (17.04.2012)
38. Eesti Noorsookeskuse Kodulehekülg. - Arvutivõrgus: www.entk.ee (30.04.2011)
39. Eesti Vabariigi Haridus-, ja Teadusministeerium. Noorsotöö strateegia 2006-2013. - Arvutivõrgus: www.hm.ee/index.php?03240 (30.03.2012)
40. Eesti Vabariigi Haridus-, ja Teadusministeerium. Koolikorralduslikud tugimeetmed kasvatusraskustega õpilastele.- Arvutivõrgus: www.hm.ee/index.php?popup=download&id=11008 (20.04.2012)
41. Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium. Üldharidussüsteemi arengukava 2007-2013. - Arvutivõrgus: www.hm.ee/index.php?03236 (30.03.2012)
42. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009.- Arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=35839/Alaealiste+kuritegevuse+vahendamise+arengukava+aastateks+2007-2009.pdf (08.04.2012)
43. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009 lõpparuanne. - Arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54178/Alaealiste+kuritegevuse+vahendamise+arengukava+l%F5pparuanne.pdf (08.04.2012)
44. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Justiitsministeeriumi arengukava 2010-2013. - Arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49002/Justiitsministeeriumiarengukava2010-2013.pdf (30.03.2012)
45. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kuritegude ennetamise süsteemi kirjeldus ja arengustrateegia 2000-2003. - Arvutivõrgus: www.just.ee/14668 (08.04.2012)

46. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. - Arvutivõrgus:
www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50603/Kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018.pdf (30.03.2012)
47. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Laulasmaa deklaratsioon.- Arvutivõrgus:
www.just.ee/15087 (30.04.2011)
48. Eesti vabariigi Justiitsministeerium. Vangide ja kriminaalhooldusaluste arv.- Arvutivõrgus: <http://www.vangla.ee/41291> (30.04.2012)
49. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014.- Arvutivõrgus:
www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49975/V%E4givalla+v%E4hendamise+arengukava+aastateks+2010-2014.pdf (30.03.2012)
50. Eesti Vabariigi Siseministeerium. Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015. – Arvutivõrgus: www.siseministeerium.ee/17410/ (30.003.2012)
51. Eesti Vabariigi Siseministeerium. Valitsemisala arengukava 2011-2014. - Arvutivõrgus: www.siseministeerium.ee/17410/ (30.03.20112)
52. Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium. Lapse õiguse tagamise arengukava 2012-2020.- Arvutivõrgus:
www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Laste_ja_pere_de_arengukava_2012_-_2020.pdf (30.03.2012)
53. Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium. Lastekaitse Kontseptsioon.- Arvutivõrgus:
www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/APO/Arengukavad/LASTEKAITSE_20_KONTSEPTSIOON_201_plik.pdf (30.03.2012)
54. Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium. Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012.- Arvutivõrgus: www.sm.ee/meie/eesmargid-ja-nende-taitmine/valdkondade-arengukavad.html (30.03.2012)
55. Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium. Sotsiaalministeeriumi arengukava 2011–2014.- Arvutivõrgus: www.sm.ee/meie/eesmargid-ja-nende-taitmine/ministeeriumi-arengukava.html (30.03.2012)
56. Hagen-Zanker, J. jt. Making systematic reviews work for international development research.- Arvutivõrgus:
www.odi.org.uk/resources/details.asp?id=6260&title=systematic-review-slrc-international-development-research-methods (20.04.2012)
57. Horner, R. jt. The Use of Single-Subject Research to Identify Evidence-Based Practice in Special Education. Winter: 2005. – Arvutivõrgus: <http://newcastle->

- au.academia.edu/ZoritzaCiganovic/Papers/654670/The_Use_of_Single-Subject_Research_to_Identify_Evidence-Based_Practice_in_Special_Education
(17.04.2012)
58. Kuriteoennetuse kodulehekülg. Kuriteoennetuse Nõukogu kodukord. Arvutivõrgus : www.kuriteoennetus.ee/38840 (30.03.2012)
59. Lasteabi kodulehekülg.- Arvutivõrgus: www.lasteabi.ee (16.04.2012)
60. MTÜ Öökull kodulehekülg.- Arvutivõrgus: www.ookull.ee (24.04.2012)
61. Noble Jr , J.H. Review article. Washington, D.C. 2006. – Arvutivõrgus: <http://www.ahrp.org/COI/MetaAnalysis06.pdf> (20.04.2012)
62. Riigikontrolli aruanne Riigikogule, 27. august 2007. – Arvutivõrgus: www.andmemasin.eu/reports/failid/136-koolikohustuse-taitmise-tagamine-2007.pdf
(16.04.2012)
63. SA Eesti Lastefondi kodulehekülg.- Arvutivõrgus: www.elf.ee (30.04.2011)
64. SA Eesti Lastefondi kodulehekülg.- Arvutivõrgus: http://www.elf.ee/ath_koduleht
(30.04.2011)
65. Politsei- ja Piirivalveameti kodulehekülg.- Arvutivõrgus: www.politsei.ee/dotAsset/218568.pdf (25.04.2012)
66. Raska, E. Kriminaalpreventsiooni võlu ja valu.- RiTo 2003/08.- Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11398 (01.05.2012)
67. Wilson, D. Practical Meta-Analysis. Florida 1999.- Arvutivõrgus: <http://www2.jura.uni-hamburg.de/instkrim/kriminologie/Mitarbeiter/Enzmann/Lehre/StatIIKrim/Wilson.pdf>
(20.04.2012)
68. Welsh, B. Evidence based crime prevention: scientific basis, trends, results and implications for Canada. Ottawa: National Crime Prevention Centre (NCPC) Public Safety Canada 2007.- Arvutivõrgus: www.publicsafety.gc.ca/prg/cp/_fl/evidenced-based-cp-e.pdf (17.04.2012)

KASUTATUD MATERJALID

69. Riigieelarvelise eraldise kasutamise leping nr 1/70-07,
29.06.2007.a.(Justiitsministeerium, MTÜ Öökull)
70. Riigieelarvelise eraldise kasutamise leping nr 1/28-06, 27.04.2006.a.
(Justiitsministeerium, MTÜ Öökull)
71. Riigieelarvelise eraldise kasutamise leping nr 1/22-06,
27.04.2006.a.(Justiitsministeerium, SA Eesti Lastefond)
72. Riigieelarvelise eraldise kasutamise leping nr 1/83-08, 09.07.2008.a.
(Justiitsministeerium, SA Eesti Lastefond)
73. MTÜ Öökull tegevusaruanne 08.01.2008
74. SA Eesti Lastefond tegevusaruanne 01.07.2009.a.